

ZEEUWS ERFGOED

INHOUD

- 4 Jacob van Maerlant, Vlaams dichter in de zuidwestelijke delta
- 8 Grensverhalen | 1
Het ontstaan van de
Nederlands-Belgische rijksgrens
- 11 Zes topstukken uit de collectie
Inder Rieden naar het muZEEum
- 12 Een nieuwe interpretatie van
Walcherse beslagstukken uit
de Vikingtijd. Decoraties van
de Scaldingi?
- 15 Vondst voor het voetlicht
Een Noord-Gallische amfoor
op Zuid-Beveland
- 16 Trots op mijn monument
Omgetoverd tot een unieke
horecagelegenheid
- 20 Kwelgeesten in Zeeland
- 23 Machinaal klompen maken
- 26 Zeeuwse musea op landelijk podium
MuseumTV
- 27 Musea online toegankelijk
- 28 ERFGOEDallerlei
- 32 MOnuMENTaal

COLOFON

Zeeuws Erfgoed - blad voor erfgoedliefhebbers is een uitgave van Erfgoed Zeeland en verschijnt vier keer per jaar (ISSN 1570-5005). Erfgoed Zeeland is het centrale aanspreekpunt voor het erfgoed in Zeeland. De activiteiten van Erfgoed Zeeland worden onder andere mogelijk gemaakt door de Provincie Zeeland.

Redactie Erfgoed Zeeland

Illustraties Erfgoed Zeeland, tenzij anders vermeld

Looierssingel 2 +31 (0)118 670 870
Postbus 49 info@erfgoedzeeland.nl
4330 AA Middelburg www.erfgoedzeeland.nl

Volg ons

Steun ons Erfgoed Zeeland staat voor het beschermen, benutten en beleven van erfgoed. Samen met de vele andere erfgoedorganisaties in Zeeland richten wij ons op een goed functionerende erfgoedzorg. Dit met de steun van onze donateurs. Donateur worden kan al voor 17,50 euro per jaar. Meer weten? Kijk op erfgoedzeeland.nl/steun-ons.

Reacties en ledenadministratie Reacties en wijzigingen graag digitaal via zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl of via de postbus.

Opmaak decreet | **Druk** Meulenberg Media, Middelburg

Auteursrecht Het auteursrecht van *Zeeuws Erfgoed* (gehele uitgave) berust bij Erfgoed Zeeland; van externe bijdragen bij de auteurs. Gehele of gedeeltelijke overname of publicatie van artikelen is uitsluitend toegestaan met bronvermelding na toestemming van Erfgoed Zeeland en de rechthebbende(n). Erfgoed Zeeland streeft er met de uiterste zorgvuldigheid naar om voorafgaand aan het moment van publicatie contact op te nemen met de rechthebbende(n). Mochten personen of instanties als rechthebbende(n) alsnog niet benaderd zijn, dan kunnen zij hiervoor contact opnemen met de redactie. Erfgoed Zeeland kan op geen enkele wijze aansprakelijk worden gesteld voor door derden aangeleverd beeldmateriaal waarop auteursrecht berust.

Aan dit nummer droegen bij Joost van den Berg, Saskia Buitenkamp, Jeanine Dekker, Robert van Dierendonck, Marinus van Dintel, Vera Dorst, Johan Francke, Karel-Jan Kerckhaert, Annelies Kolijn, David Koren, Marcus A. Roxburgh, Wim Scholten, Veronique De Tier, Truus Trimpe Burger-Mekking en Janneke de Wit.

Foto omslag Standbeeld van Jacob van Maerlant voor het stadhuis van Damme. Het beeld werd vervaardigd door de Brugse beeldhouwer Hendrik Pickery en op 9 september 1860 in aanwezigheid van Belgische en Nederlandse genodigden feestelijk onthuld.

Het was stil in de afgelopen maanden in Het Schuitvlot. De medewerkers werkten grotendeels vanuit huis. Er waren geen bijeenkomsten en activiteiten. De fysieke werkomgeving maakte plaats voor een digitale werkomgeving. De invloed van de coronacrisis was groot.

Hoe lang we nog met de coronacrisis te maken hebben en wat de gevolgen voor de samenleving precies zijn laat zich lastig voorspellen. Maar dat we er de komende tijd mee te maken hebben is wel zeker. Voor Erfgoed Zeeland betekent het aanpassing van het werk aan de omstandigheden en de door het Rijk afgekondigde maatregelen tegen de bestrijding van het coronavirus.

Veel van het werk kan gelukkig 'gewoon' doorgaan, zij het dat de manier waarop anders is dan gewoonlijk. Voor de advisering, ondersteuning en informatievoorziening vindt het overleg vooral plaats via videovergaderingen. Inspecties door de Monumentenwacht geschieden onder bepaalde voorwaarden en volgens speciale instructies. Datzelfde geldt voor archeologische waarnemingen en veldwerk naar aanleiding van een vondstmelding. Er is ook werk dat voorlopig geen doorgang kan vinden. Het gaat dan om de organisatie van bijeenkomsten en activiteiten, die we vaak samen met andere organisaties houden. Er stonden er heel wat gepland en in de meeste gevallen waren de voorbereidingen al getroffen. Enorm spijtig dat activiteiten als bijvoorbeeld de Zeeuwse Vertelweek, de contactdag voor erfgoedvrijwilligers en de Zeeuwse Amateur

Archeologen Dag moesten worden geannuleerd. We proberen er alles aan te doen om activiteiten op een later moment alsnog te organiseren.

Om de impact van de coronacrisis op de Zeeuwse erfgoedsector te meten heeft Erfgoed Zeeland een vragenformulier uitgezet. Meer dan 40 procent van de erfgoedorganisaties geeft aan dat die groot tot zeer groot is. De grootste zorgen liggen bij de exploitatie, de voortgang van activiteiten en de inzet van vrijwilligers. Samen met de erfgoedorganisaties kijkt Erfgoed Zeeland naar de mogelijkheden om die zorgen om te zetten in oplossingen.

De coronacrisis maakte de grens met België weer even een echte grens. De negentiende-eeuwse rijksgrenspalen kregen als gevolg daarvan versterking van hedendaagse barricades. De dertiende-eeuwse dichter Jacob van Maerlant kende gelukkig geen grenzen. Hij dichtte grenzeloos, ook in onze contreien. In deze *Zeeuws Erfgoed* meer over beide onderwerpen.

Wim Scholten, directeur

Afbeelding

Infectieziekten als melaatsheid en pest veroorzaakten in de Middeleeuwen veel slachtoffers. De angst voor besmetting was groot. Ik heb hier een pelgrimsinsigne in handen met een afbeelding van de heilige Job uit de tweede helft van de vijftiende eeuw. Het bevindt zich in het archeologisch depot van Erfgoed Zeeland. Op de tekstband staat: God gaf God nam. De huid van Job zit vol met zweren en hij zit op een mestvaalt. Hij heeft de nodige beproevingen ondergaan. Job werd als beschermheilige aangeroepen tegen besmettelijke ziekten.

Jacob van Maerlant

Vlaams dichter in de zuidwestelijke delta

“In de zomer van het jaar 1242 stak te Damme een grote kogge van wal. Het schip was zwaar geladen en het maakte zich slechts zeer langzaam van de stenen kaaimuur los. Het groot vierhoekig zeil werd gehesen en weldra stond het bol in de koele wind, die over het Zwin waaide.”

Afbeelding
Standbeeld van Jacob van Maerlant (1860) voor het stadhuis van Damme.

Bovenstaande zinnen vormen de beginpassage van *Jacob van Maerlant* (1957), het tweede deel uit de Vlaamse reeks 'Historische verhalen voor de jeugd', geschreven door A. De Bruyn. In dit 32 pagina's tellende boekwerkje verhaalt De Bruyn over de jonge jaren van de Vlaamse dichter Jacob van Maerlant (circa 1235 - circa 1300), een van de belangrijkste Middelnederlandse dichters uit de dertiende eeuw. Met het afvaren van de kogge van de Damse kaai laat De Bruyn de Zeeuwse en Hollandse jaren van de jeugdige Jacob beginnen. Zijn vader vergezelt hem naar de abdij van Cisterciënzermonniken op Zuid-Beveland, waar hij tussen de kloostermuren zal worden opgeleid.

In het verdere verloop van het verhaal vestigt Jacob zich als koster (schatkistbewaarder van de kerk) in Maerlant, op het noordelijker gelegen eiland Voorne. Hier legt hij zich toe op het schrijven van onder andere *Merlijn* - het verhaal van de tovenaars van koning Arthur - dat hij in opdracht van Albrecht van Voorne, burggraaf van Zeeland, vanuit het Oudfrans in het Middelnederlands omzet.

Naamsbekendheid

Veel Nederlanders zijn vanuit de schoolbanken

Afbeelding
Bladzijden uit
Der naturen bloeme,
een Middelnederlandse
bewerking van de
Liber de natura rerum
van Thomas van
Cantimpré, die Jacob
van Maerlant in 1266 in
opdracht van Nicolaas
van Cats schreef | bron:
KB, *Der naturen bloeme* –
Jacob van Maerlant –
KB KA 16-107v-108r 3D.

nog wel bekend met de naam Jacob van Maerlant, maar daar blijft het vaak wel bij. Hoewel in het verdere verleden over deze dertiende-eeuwse auteur het nodige werd geschreven - vooral in de tweede helft van de negentiende eeuw trokken zijn leven en werken de aandacht van Nederlandse en Vlaamse literatuurkenners - werd het vervolgens in de daaropvolgende eeuw stil rondom zijn persoon, met name in Nederland. Nieuwe studies bleven op een enkele uitzondering uit, hetgeen resteerde was de vernoeming van zijn naam op straatnaamborden en de beschrijving van zijn leven en werk in jeugd- en schoolboeken. Het was de Leidse hoogleraar Frits van Oostrom, tevens bedenker van de Canon van Nederland, die hierin aan het einde van de twintigste eeuw verandering bracht; zijn in 1996 gepubliceerde bestseller *Maerlants wereld* baarde veel opzien en genereerde onder een breed publiek een hernieuwde belangstelling voor de middeleeuwen en meer specifiek voor Jacob van Maerlant.

Afgeleide levensloop

Over de persoon Jacob van Maerlant is weinig bekend, zelfs zijn geboorte- en sterftejaar zijn niet met zekerheid vast te stellen. Zijn naam komt dan ook in geen enkele middeleeuwse rekening, oorkonde of ander document voor. Voor literatuurhistorici blijft er dan ook niets anders over dan zijn

levensloop af te leiden uit zijn bewaard gebleven werken, wat in het verleden dan ook veelvuldig is gedaan. Dit heeft echter ook geleid tot de nodige misvattingen, al dan niet moedwillig. Vooral in de tijd van de Belgische afscheiding van Nederland (1830-1839) en tijdens de oplaaiing van de Belgische taalstrijd na de Tweede Wereldoorlog werd Maerlant nogal eens toegeëigend als zijnde de Vlaamse dan wel Hollandse stamvader. Hierbij werd herhaaldelijk Maerlants beleden scepsis ten aanzien van de Franse literatuur, die hij historisch en tekstueel onbetrouwbaar achtte, met regelmaat naar voren gebracht, maar ook bewust door flaminganten verkeerd uitgelegd. Maerlants "Wat walsch (Frans) is, valsch is", is een tegenwoordig bij veel Vlamingen nog bekende uitdrukking.

Afkomst en opleiding

Over Maerlants afkomst bestaat tegenwoordig geen twijfel meer. In de proloog van zijn levensbeschrijving van Sint-Franciscus uit 1273 duidt hij zichzelf aan met de zinsnede "Ende omdat ik Vlaminc ben", bedoeld als verontschuldiging voor mogelijke dialectismen in zijn werk. Zorgvuldig onderzoek naar zijn taalgebruik heeft deze afkomst bevestigd en wijst meer specifiek in de richting van een West-Vlaamse geboortegrond. Maar dat Maerlant zijn opleiding binnen de muren van de abdij van Cisterciënzermonniken op Zuid-Beveland zou hebben genoten, zoals De Bruyn

Afbeelding

Luchtfoto met de geconserveerde restanten van het mottekasteel van Oostvoorne, tijdens de Voornse jaren van Jacob van Maerlant het verblijf van zijn broodheer Albrecht van Voorne, burggraaf van Zeeland | bron: www.opvoorneputten.nl/blogpost/de-burch-van-oostvoorne.

in zijn jeugdboek beschrijft, is niet plausibel. Inmiddels heeft wetenschappelijk onderzoek uitgewezen dat Maerlant waarschijnlijk is opgeleid aan de prestigieuze kapittelschool van Sint-Donaas in Brugge of in de zuidwestelijker gelegen cisterciënzerkloosters van Ter Doest en Ten Duinen. En ook voor het bestaan van de door De Bruyn opgevoerde Martijn uit Maerlant op Voorne, medescholier-vriend van Maerlant in de Bevelandse abdij én de link met zijn latere broodheer, Albrecht van Voorne, bestaat geen enkel bewijs. Alles wijst erop dat Maerlants verblijf in de noordelijke regio van een latere datum is dan voorheen door veel literatuurdeskundigen werd aangenomen..

Verblijf op Voorne

Wanneer precies Jacob van Maerlant zijn West-Vlaamse geboortegrond inruilde voor een verblijf in het noorden, is niet bekend. Duidelijk is wel dat hij in *Alexanders geesten* (Alexanders daden), het vroegste werk dat van hem is overgeleverd, blijk geeft van Hollandse sympathieën. Zo voert hij Alexander de Grote ten tonele met het wapen van het Hollandse gravenhuis, de klimmende rode leeuw op een gouden achtergrond. Tijdens het schrijven ervan rond 1260 had Jacob zich waarschijnlijk al in Maerlant, een vissersdorpje op het eiland Voorne, gevestigd. Op Voorne diende hij Albrecht van Voorne, die zijn verblijf had op de Burch van Oostvoorne. Maar ook Nicolaas van Cats, een adellijke heer uit een Zeeuws geslacht en verwant aan onder andere de Van Renneses en de Van Voornes, was een broodheer van Maerlant. Van Cats was spoedig na de dood van zijn vriend Willem II (1227-1256), graaf van Holland en Zeeland

en koning van het Heilige Roomse Rijk, beschermheer geworden van Willems minderjarige zoon en troonopvolger Floris V. Hij gaf Maerlant in 1266 opdracht tot het schrijven van *Der naturen bloeme*.

Der naturen bloeme

Nicolaas van Cats was nauw betrokken bij de opvoeding van de latere graaf Floris V (1254-1296). Het is daarom goed mogelijk dat de door Jacob van Maerlant geschreven *Der naturen bloeme* (het mooiste uit de natuur), met daarin alle beschikbare kennis van de natuur gevat in 13 hoofdstukken en ruim 16.500 versregels, bedoeld was als studiemateriaal voor de jonge Floris. Dit lijkt plausibel, aangezien Maerlant zijn *Alexanders geesten* had opgedragen aan Floris' tante en tevens voogdes, Aleide van Avesnes.

*Men moet om de rime te souken
Misselike tonghe [verscheidene talen] in bouken:
Duuts, Diets, Brabants, Vlaemsch, Zeeus;
Walsch, Latijn, Griex ende Hebreeus*

Citaat van Jacob van Maerlant
uit zijn heiligenleven van Sint-Franciscus.

Maerlant schreef ook *Der naturen bloeme* in het Middelnederlands én op rijm. Het schrijven op rijm had als voordeel dat de tekst beter onthouden kon worden, niet onbelangrijk in een tijd dat weinig mensen konden lezen en er weinig boeken in omloop waren. Maerlant hanteerde in zijn *Der naturen bloeme* eveneens een andere, eeuwenoude techniek; om de kennis beter bij de

Afbeelding

Op uitnodiging van Albrecht van Voorne gaat de nog jonge Jacob van Maerlant schep naar Voorne. Afbeelding uit het jeugdverhaal over Jacob van Maerlant, geschreven door A. De Bruyn.

lezer te laten aankomen wisselt hij gedegen kennis af met ontspanning. Hierbij is het voor de lezer anno 2020 goed te beseffen dat veel van de door Maerlant opgevoerde vreemde volken en monsterlijke wezens bij het dertiende-eeuwse wereldbeeld hoorden.

Hoge productiviteit

Na een verblijf van circa tien jaar op Voorne, keerde Jacob van Maerlant terug naar Vlaanderen. Waarschijnlijk zette hij in Damme zijn dichtwerkzaamheden in opdracht van zijn opdrachtgevers uit het noorden voort. Een van zijn laatste werken en tevens het belangrijkste, de *Spiegel Historiael*, schreef hij tussen 1284-1288 op verzoek van graaf Floris V. Het was een Middelnederlandse bewerking van het in het Latijn geschreven *Speculum Historiale*, een dertiende-eeuwse kroniek van de Franse dominicaan Vincent van Beauvais. Maerlants *Spiegel Historiael* werd de eerste wereldgeschiedenis geschreven in de volkstaal en beschreef de periode vanaf de schepping tot het jaar 1113. Het slot van deze wereldgeschiedenis, omvattende de periode 1113-1250, werd zo'n 25 jaar later geschreven door de Brabantse geestelijke Lodewijk van Velthem. Uiteindelijk schreef Maerlant in een tijdsbestek van zo'n dertig jaar een tiental grote werken, tezamen meer dan 230.000 verzen en daarnaast een reeks aan strofische gedichten en een onbekend aantal verloren gegane werken. Een ongekende en voor de dertiende eeuw zeldzaam hoge productiviteit, alleen mogelijk voor iemand met de noodzakelijke toegang tot veel toonaangevende boekwerken in Latijnse bibliotheken én een sterke gedrevenheid en ambitie.

Marinus van Dintel

Jacob was niet de enige Vlaming die voor enige tijd naar Holland en Zeeland trok. Deze noordelijke regio in de Lage Landen was sterk in ontwikkeling en had behoefte aan expertise op het gebied van drooglegging, bouwkunde en klerkenwerk. Deze expertise was in onder andere Vlaanderen, Brabant en Henegouwen ruimschoots voorhanden. Een trek naar het noorden betekende een trek naar een uithoek, maar bood daarentegen eveneens mogelijkheden, ook voor een dichter als Maerlant; de aanbevelingen en incidentele ondersteuning van zijn Hollandse en Zeeuwse broodheren gaf hem de gelegenheid om zijn talenten verder te ontwikkelen. Maerlant zou onder patronage van de heren van Voorne en hun elitaire kring, waaronder de graven van Holland, uiteindelijk naam maken met een groot aantal werken. Doordat Maerlant in het Middelnederlands/Diets schreef, maakte hij als eerste voor leken tal van wetenschappelijke kennisgebieden, zoals geografie, etymologie, volkenkunde en diergedrag, toegankelijk. Deze kennis was voorheen slechts voorbehouden aan de Latijns geschoolde en lezende geestelijkheid. Maerlant past hiermee in een Europese traditie van het in de volkstaal toegankelijk maken van Latijnse werken, wat vanaf medio dertiende eeuw in zwang kwam in de milieus van geleerde wereldgeestelijken en hun opdrachtgevers in onder andere Castilië, Bohemen, Thüringen, Frankrijk en Engeland.

Verder Lezen

- Bruyn, A. De. *Historische verhalen 2: Jacob van Maerlant*. Antwerpen, 1957.
- Brusse, P. en Henderikx, P. *Geschiedenis van Zeeland deel 1: prehistorie 1550*. Middelburg, 2012.
- Oostrom, F.P. van. *Maerlants Wereld*. Amsterdam 1996.

Het ontstaan van de Nederlands- Belgische rijksgrens

Afbeelding

Fraai gelegen grenspaal
283 aan de Ellestraat
bij Heikant. Het weiland
links van de sloot is
Belgisch grondgebied,
het weiland rechts is
Nederlands | Mieke
Wijnen Fotografie.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de grens met België voor het laatst gesloten, afgegrendeld door de 'Dodendraad', bedoeld om deserterende Duitse soldaten en Belgische vluchtelingen tegen te houden. Ruim honderd jaar later stonden er hekken en barricades, om het coronavirus tegen te gaan. Reden voor een nieuwe reeks in *Zeeuws Erfgoed* over de Nederlands-Belgische rijksgrens.

De grens met België is na een roerige periode in de eerste helft van de negentiende eeuw tot stand gekomen. Napoleon was verslagen en grote mogendheden als Rusland, Pruisen, Engeland en Oostenrijk trachtten tijdens het Congres van Wenen (1814-1815) tot een herschikking van de Europese kaart te komen. Het was daarbij de bedoeling de macht van Frankrijk zoveel mogelijk in te dammen. Met dit in het achterhoofd houdende werd onder meer besloten dat er aan de noordgrens van Frankrijk een sterke bufferstaat gecreëerd diende te worden. Dit leidde tot de toevoeging van België en Luxemburg aan Nederland. Het aldus ontstane Verenigd Koninkrijk der Nederlanden was zo groot als de huidige Benelux, waarbij koning Willem I op persoonlijke titel groothertog van Luxemburg werd.

De vereniging van de 17 provinciën van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden was echter van korte duur. De onvrede was groot, met name in het zuiden. De zeggenschap van de circa drieënhalf miljoen Belgen was gelijkgesteld aan die van twee miljoen Nederlanders. Daarbij had België met de Waalse industrie-as een van de belangrijkste industriegebieden van Europa binnen haar grenzen, terwijl de Nederlandse economie nog grotendeels op agrarische leest was gestoeld. Een andere bron van onvrede was het staatshoofd dat volgens de grondwet protestants moest zijn, terwijl de overgrote meerderheid van de Belgen rooms-katholiek was. En tenslotte, de liberale bourgeoisie in het zuiden wilde vrijheid van drukpers, onderwijs en taal, en bovendien meer invloed van burgers op het landsbestuur.

Afbeelding links
Grenspaal 289 in het centrum van het grensdorp Koewacht | Mieke Wijnen Fotografie.

Afbeelding rechts
Voor het eerst sinds het wegvallen van de Europese binnengrenzen in 1992 zijn er weer politiecontroles aan de (niet gebarricadeerde) grens in Koewacht.

Afscheiding van België

De onvrede kwam tot een uitbarsting toen op 25 augustus 1830 in de Muntschouwburg te Brussel 'La Muette de Portici' werd opgevoerd. Er braken rellen uit en langzamerhand kwam het hele zuiden in opstand, waarbij op 4 oktober de onafhankelijkheid werd uitgeroepen. Hoewel de grote mogendheden het uiteenvallen van de nog jonge bufferstaat accepteerden, wilde koning Willem I niet toegeven. Toen in juli 1831 de Duitse prins Leopold van Saksen-Coburg als Leopold I tot eerste koning van België werd gekroond, startte Willem I begin augustus 1831 de Tiendaagse Veldtocht. Hoewel deze veldtocht voor Nederland tamelijk succesvol verliep, had dit geen wijziging in de houding van de grote mogendheden tot gevolg.

Een reeds in 1831 opgesteld scheidingsverdrag werd door de volhardingspolitiek van koning Willem I niet uitgevoerd. In dit verdrag speelde

Limburg - en Maastricht in het bijzonder - een cruciale rol. Bij de Belgische Opstand van 1830 was nagenoeg heel Limburg in Belgische handen terechtgekomen, op Maastricht na. De stad werd door de Hollandse generaal Dibbets angstvallig uit de handen van de Belgen gehouden en was zwaar gemilitariseerd. Nederland was dan ook niet bereid Maastricht op te geven. In het in 1831 opgemaakte scheidingsverdrag werd derhalve besloten tot een uitruil van gebieden: België zou de gebieden ten oosten van de Maas opgeven, waardoor Nederland weer een verbinding met de vesting Maastricht kon realiseren (Oost-Limburg, de huidige Nederlandse provincie Limburg). In ruil daarvoor zou België van Nederland de Franstalige gebieden van het groothertogdom Luxemburg krijgen, de huidige (Belgische) provincie Luxemburg.

Pas in 1839, onder zware internationale druk én druk vanuit de Staten-Generaal die genoeg hadden van de status-quo, werd koning Willem I bij het Traktaat van Londen gedwongen de Belgische onafhankelijkheid te erkennen en in te stemmen met het reeds in 1831 opgemaakte scheidingsverdrag. Toch duurde het nog ruim drie en een half jaar voordat vertegenwoordigers van beide koninkrijken het eens waren over de precieze voorwaarden van de scheiding. Op 5 november 1842 werd het verdrag tussen Nederland en België ondertekent. Daarbij werd de officiële grensscheiding tussen beide koninkrijken in een overeenkomst, gesloten in Maastricht op 8 augustus 1843, nader uitgewerkt. Toegevoegd aan deze overeenkomst was het 'Reglement voor het plaatsen van de grenspalen', een reglement dat

Afbeelding
Aanduiding van de twee grenspalen (GP 290 en GP 289) en de grenssteen (GS) in het (dubbeldorp) Koewacht | bron: Grote Historische Topografische Atlas Zeeland 1904-1916, Uitgeverij Nieuwland, 2006

Afbeelding links

Beeld uit Nieuw-Namen. Hoewel Nederlanders tijdens de coronacrisis niet naar België mochten, kwamen er wel veel Belgen naar Nederland, maar niet altijd tot blijdschap van de lokale autoriteiten.

Afbeelding rechts

Behalve de gietijzeren grenspalen zijn er in 1843 ook arduinen (hardstenen) 'tussenpalen' of 'grensstenen' geplaatst. Deze dienen met name om een knik in de landsgrens aan te geven. Deze grenssteen bevindt zich in de bossen ten zuiden van Sint Janssteen.

melding maakt van plaatsing, levering, vervoer, nummering en administratieve besommingen betreffende deze grenspalen. Tevens werd bij bovengenoemde overeenkomst het 'Beschrijvend Proces Verbaal' opgemaakt, een tekst waarin de gehele grens tussen Nederland en België van paal tot paal wordt beschreven. Ook wordt hierin gesproken over specifieke kwesties, zoals de complexe grenssituatie bij Baarle-Hertog/Baarle-Nassau en de vrije scheepvaart op het Zwin.

Gestileerde gietijzeren palen

De Nederlandse zuidgrens telt maar liefst 365 gietijzeren grenspalen die de in 1842 vastgelegde internationale grens met België markeren. De nummering van de palen is uniek en loopt vanaf nummer 1 bij het Drielandenpunt in Vaals tot en met nummer 369 bij de monding van het Zwin in Zeeuws-Vlaanderen. In 1869 besloten Nederland en België een aanvullende overeenkomst omtrent de grensafscheiding van het Zwin. Door de steeds toenemende verzanding was het midden van de waterweg, de oorspronkelijke grens, niet goed meer zichtbaar. Hierdoor werden er dit jaar een aantal grenspalen verplaatst en werden vier nieuwe grenspalen toegevoegd met de nummers 366, 367, 368 en 369. Nog later geplaatste grenspalen kregen daarbij een lettertoevoeging, zoals 307a voor de in het jaar 2000 geplaatste grenspaal bij de Tractaatweg.

De gietijzeren grenspalen zijn maar liefst 2.47 meter hoog. Het achtkantige onderstuk is 1 meter lang,

waarvan zich 60 centimeter onder de grond bevindt. Tweederde van dit ondergrondse deel werd in een fundering van baksteen gemetseld, tegenwoordig uitgevoerd in beton. Het kegelvormige gedeelte, dat op het achtkantige onderstuk staat, is 1.30 meter hoog. De knop op de paal meet 17 centimeter in hoogte en heeft de vorm van een gestileerde dennenappel. Elke grenspaal is voorzien van enkele opschriften. Naast het (unieke) nummer zijn de palen ook voorzien van het jaartal van plaatsing (1843) of herplaatsing (bijvoorbeeld 1869 voor de Drieling van Retranchement). Aanvullend zijn de palen voorzien van de rijkswapens van zowel Nederland als België. Deze bevinden zich aan de zijde van het eigen land. De Nederlandse leeuw hanteert een zwaard, de Belgische niet. De arduinen grensstenen of tussenpalen die een knik in de grens markeren, hebben geen nadere aanduiding, nummer of wapen. De coronacrisis heeft in ieder geval de aandacht weer gevestigd op de waardevolle grensmarkeringen.

David Koren

Verder Lezen

- Aerts, R en G. Deneckere. *Het (on)Verenigd Koninkrijk 1815-1830 > 2015. Ons Erfdeel* vzw, 2015.
- Bieze, C. *De grens bepaald. De Nederlandse grens en grenspaal in historisch perspectief*. Rotterdam, 1992.
- Brouwer, T. *Grenspalen in Nederland*. Zutphen, 1978.
- Steen, P. van der. *Ware grootheid, schamele kleinte. Twee eeuwen Nederland*. Amsterdam, 2013.
- Stuij, P.W. *De Lage Landen en hun grenzen. Tussen Verdun en Londen, 1000 jaar grensgeschiedenis met Frankrijk*. Terneuzen, 1998.

Zes topstukken uit de collectie Inder Rieden naar het muZEEum

Afbeelding

Jan Abrahamsz.
Beerstraten - Een fluit
op de Westerschelde
voor Vlissingen | Jan
Abrahamsz. Beerstraten,
circa 1660-1665,
collectie Inder Rieden
- Zeeuws maritiem
muZEEum.

Het Zeeuws maritiem muZEEum in Vlissingen verworft zes maritieme topstukken uit de Inder Rieden-collectie. De bruikleen geldt voor langere tijd. Het zijn zeventiende-eeuwse scheepsportretten en zeegezichten uit de collectie van de Londense verzamelaar van Nederlandse afkomst Anthony Inder Rieden (1940).

Samen met Inder Rieden is een aantal werken geselecteerd dat perfect past bij het verhaal van de toekomstige nieuwe inrichting van het museum. Met de vernieuwing wil het muZEEum zich positioneren als hét zeevaardersmuseum van Nederland.

Tentoonstelling

In de aanloop naar de herinrichting organiseert het muZEEum alvast een tentoonstelling van de zes bruiklenen. Hierbij worden de Inder Rieden-schilderijen uitgebreid in hun context geplaatst. De tentoonstelling opent op 26 juni 2020 en toont een prachtig beeld van de Gouden Eeuw op het water in Zeeland en daarbuiten. Bij de voorbereidingen van de expositie is onder andere dr. Remmelt Daalder betrokken. Daalder is oud-conservator picturalia van het Scheepvaartmuseum Amsterdam

en een specialist op het gebied van maritieme kunst en geschiedenis.

Zes schilderijen

De schilderijen in bruikleen zijn:

1. Andries van Eertvelt, De terugkeer naar Amsterdam van de Tweede Expeditie naar Oost-Indië, 17 of 19 juli 1599 (circa 1610).
2. Andries van Eertvelt, Een jacht en driemasters in kunstwateren, circa 1625.
3. Cornelis Bol, Boten op de Schelde voor Antwerpen, circa 1615-1620.
4. Jan Abrahamsz Beerstraten, Een fluit op de Wester Schelde voor Vlissingen, ca 1660-1665.
5. Jacob Bellevois, De Slag bij Medway met de veroverde 'Unity' (voorheen 'Jonathan'), 1670.
6. Hans Goderis, Een storm op zee met een schipbreuk, 1626.

Een nieuwe interpretatie van Walcherse beslagstukken uit de Vikingtijd

Decoraties van de *Scaldingi*?

In 2014 richtte een team van archeologische specialisten⁽¹⁾ zich op het onderzoek van een groep van negentig beslagstukken uit de Vikingperiode, vervaardigd van een koperlegering en gevonden op Walcheren. Het merendeel ervan was afkomstig van het strand tussen Domburg en Oostkapelle. Door het gebruik van een combinatie van oude en nieuwe onderzoeksmethoden zijn er verrassende resultaten geboekt.

Paardentuig?

De beslagvondsten, grotendeels uit de collectie van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (KZGW), die nu bewaard worden in het Zeeuws Museum en het Zeeuws Archeologisch Depot (Erfgoed Zeeland) in Middelburg, waren in 1976 al gepubliceerd in een catalogus door Capelle. De eerste nieuwe indruk was dat deze beslagstukken stilistisch leken op fragmenten van elfde-eeuws paardentuig, die door andere onderzoekers als Anglo-Scandinavisch zijn geclassificeerd en in grote delen van Engeland en Zuid-Scandinavië voorkomen.⁽²⁾ Onze studie suggereerde echter dat het Walcherse beslag noch paardentuig was, noch strikt Anglo-Scandinavisch. Het bleek nodig om de culturele verwantschap van deze voorwerpen opnieuw te bekijken en ook de datering te herzien.

Nieuwe onderzoeksmethode

Er is gekozen voor een nieuwe onderzoeks-

benadering, waarin typologische gegevens werden gecombineerd met data van de samenstelling van de metaallegering. Die werden verkregen met behulp van een draagbare röntgenfluorescentiespectrometer (pXRF). De resultaten van deze analyse geven niet alleen inzicht in de aard van de toentertijd beschikbare technologie, maar laten ook toe om de functie van deze beslagstukken te heroverwegen. Ze werpen eveneens een licht op hun visuele rol in de uitdrukking van sociale identiteit binnen de wereld van de Noordzee in Vikingtijd. De typologische benadering van oude objecten van een koperlegering gaat meer dan tweehonderd jaar terug, maar pas sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw, met de uitvinding van nieuwe wetenschappelijke technieken als röntgenfluorescentiespectrometrie (XRF), is veel meer onderzoek gedaan naar de samenstelling van metaal. De röntgenfluorescentiespectrometer stelt ons in staat zaken te identificeren van de technische keuze die ambachtslieden hadden bij het maken van deze objecten. Kennis van de gebruikte legeringsmiddelen - hier specifiek tin

Noten

⁽¹⁾ Marcus Ady Roxburgh (Universiteit Leiden), Nelleke IJssenagger (Universiteit Groningen), Pim van Tendeloo (Vrije Universiteit Amsterdam), Hans Huisman en Bertil van Os (beiden RCE, Amersfoort).

⁽²⁾ Williams 1997; Williams 2007.

Afbeeldingen vlnr
Hanger met dubbele
dierenkop | collectie
Koninklijk Zeeuwsch
Genootschap der
Wetenschappen
0032-068, foto KZGW.

Riemtongbeslag met
dubbele dierenkop |
collectie Koninklijk
Zeeuwsch Genootschap
der Wetenschappen
0032-80-C.5.356, foto
KZGW.

Ruitvormige riem-
verbinding | collectie
Koninklijk Zeeuwsch
Genootschap der
Wetenschappen 0032-
86-C.5.340, foto KZGW.

voor het maken van brons of zink voor messing (al dan niet met een hoeveelheid lood, soms toegevoegd om het gieten te verbeteren) - kan van archeologisch belang zijn.

Persoonlijke uitrusting

Gedacht wordt dat de paardenuitrusting in Anglo-Scandinavische stijl, waar deze beslagstukken op lijken, voortkomt uit de Ringerike- of Urnes-stijl, die te dateren is in de late Vikingtijd, de elfde eeuw. De Walcherse beslagstukken vertonen een nauwe stilistische relatie met dit paardentuig, maar de vondstcontext oppert een datering in de negende eeuw. Die datering komt overeen met een klein aantal sterk vergelijkbare objecten uit Norfolk (Engeland) en Vlaanderen. Het Walcherse beslag is daarom hoogstwaarschijnlijk een aparte typologische groep, die stilistisch en qua samenstelling gerelateerd is aan de Anglo-Scandinavische paardenuitrusting uit de tiende en elfde eeuw. Nader onderzoek bracht ook aan het licht dat de Walcherse beslagstukken veel kleiner zijn dan die van het Anglo-Scandinavische paardentuig. Om die reden behoren ze veeleer tot een persoonlijke uitrusting dan tot de aankleding van een paard. Het is immers erg onwaarschijnlijk dat deze kleine beslagstukken sterk genoeg waren om de krachten van regulier ruitergebruik te weerstaan. Verder zijn deze objecten vooral gevonden in en rond contexten van nederzettingen en grafvelden op het strand, een vanzelfsprekende associatie met de mensen die daar leefden en stierven. Uitrusting van zowel paard als ruiter, als deze al samen op Walcheren bestond, zou in dezelfde stijl versierd geweest kunnen zijn.

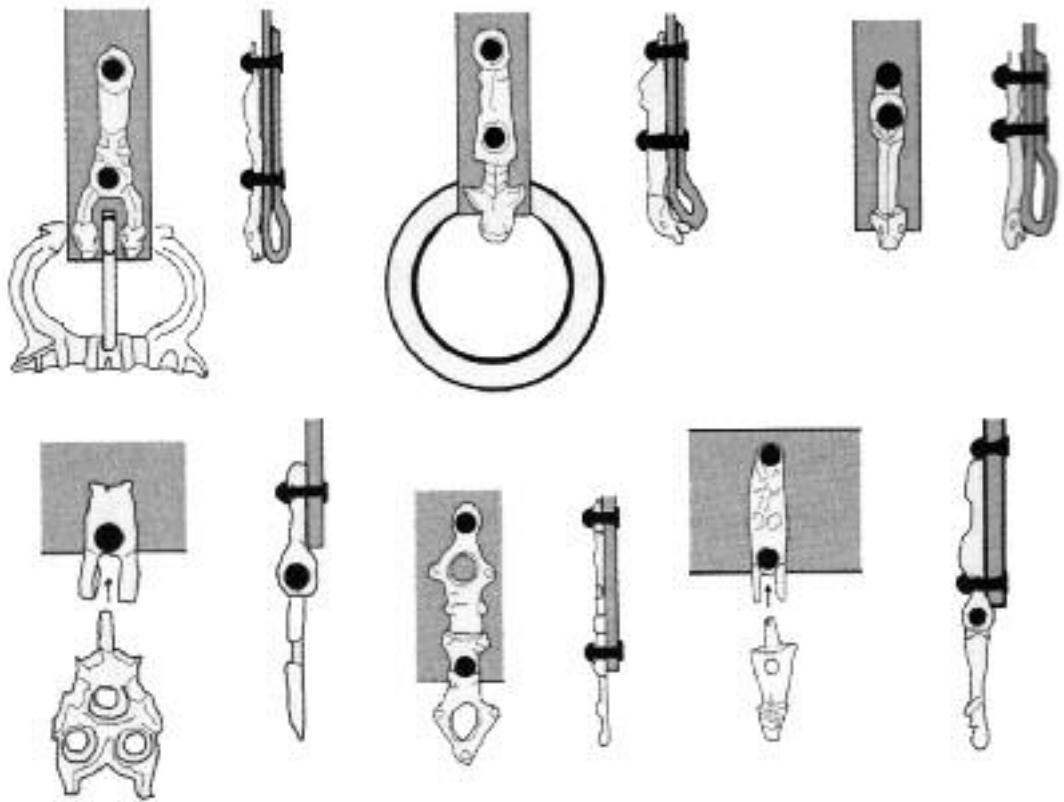
Analyse van de functie van Anglo-Scandinavisch beslag van stijgbeugelriemen bood een voorlopige reconstructie van het gebruik van de Walcherse beslagstukken. In de eerste plaats zouden ze gezien moeten worden als functionele of decoratieve bevestigingen aan leren riemen. Maar zoals al gezegd eerder in gebruik van persoonlijke uitrusting dan voor paarden.

Metaanalyse

De pXRF-analyse toonde dat het beslag consistent was vervaardigd in een messinglegering, vergelijkbaar met de legering van de latere Anglo-Scandinavische ruitersuitrusting. Dit veronderstelt dat de keuze van legering tot een bepaalde mate was gecontroleerd, over een lange periode. Overwegende dat de gebruikte symboliek van de decoratie eerder van 'heidense' dan van christelijke oorsprong was, kunnen we daarmee veronderstellen dat deze stukken geproduceerd zijn in een productiecentrum van een grotere nederzetting die onder een tenminste kerkneutraal bestuur stond: mogelijk eerder Scandinavisch of Fries dan Frankisch. De vergeleken bij andere gebieden relatief grote hoeveelheid vondsten op Walcheren suggereert verder dat dit waarschijnlijk een lokale productie is geweest.

Friso-Anglo-Scandinavisch

Hoewel er onzekerheden blijven betreffende de exacte dateringen, veronderstellen de herkende stijlen dat er nauwe relaties bestonden tussen de zuidelijke Noordzee en de Friese, Anglo-Scandinavische en Vikingwereld van de negende tot de elfde eeuw. Het feit dat we gelijke beslagstukken vinden in Vlaanderen, centraal Frisia en het oosten van Engeland illustreert dit. Als we aannemen dat de beslagstukken lokaal zijn geproduceerd, dan zouden we wellicht enige lokale variatie in samenstelling en type kunnen verwachten, hetgeen in de toekomst getest kan worden. Als juist dit beslag in Walcheren - in Frisia dus - is vervaardigd, dan is het beter om ze te beschrijven als een Friso-Anglo-Scandinavische groep beslagstukken. We mogen dus voorzichtig de mogelijkheid opperen dat deze beslagstukken gelieerd zijn aan een lokale groep mensen die in een nauwe relatie stonden met Scandinavische en Friese bevolkingsgroepen. Misschien was die lokale groep gelieerd aan Deense krijgsheren en hun gevolg (of zelfs hun opvolgers), een multi-etnische groep die zich tijdelijk in Frisia vestigde

Afbeelding

Reconstructie van de bevestiging van het Walcherse beslag aan leren riemen | illustratie: Marcus A. Roxburgh.

en heen en weer bewoog tussen het Friese kustgebied en Engeland. Elders is gesuggereerd dat de Vikingen op Walcheren wellicht gezien moeten worden als de Scaldingi - de Scheldevikingen - een groep die multi-etnisch van aard geweest kan zijn. In ieder geval menen wij dat de term Anglo-Scandinavisch of Frankisch hier niet voldoet. Genoemde suggestie komt heel goed overeen met het algemene beeld dat Frisia sterke banden had met Zuid-Scandinavië en oostelijk Engeland. Gewoonlijk kennen we dit passief, maar juist hier zouden we een actief en grijpbaar voorbeeld kunnen hebben van deze connecties in de Vikingperiode. In ieder geval is er bewijs voor een culturele groep in Walcheren in de (late) Vikingperiode, die hun zichtbare identiteit uitdrukt in termen van deze niet-christelijke diersstijldecoraties. Deze identiteit zou beschouwd moeten worden in een context van gecontinueerde intensieve relaties tussen Franken, Friezen, Vikingen en Angelsaksen.

Friso-Deens Walcheren

Vikingen, Friezen en Angelsaksen bewogen zich in de negende tot de elfde eeuw constant heen en weer over de Noordzee. Gedacht wordt dat troepencontingenten uit de Friese kustgebieden deel hebben uitgemaakt van het Grote Deense Leger dat Angelsaksisch Engeland in 865 binnenviel, een tijdstip dat ook samenvalt met de Deense leengoederen op Walcheren. Elders is betoogd dat dit heeft geleid tot het ontstaan van een groep Friso-Denen, misschien wel voor de duur van een aantal generaties. Een deel van een dergelijke groep kan, indien deze zich manifesteerde op Walcheren met zowel connecties in het

Noordnederlandse kustgebied als in East Anglia, zijn eigen vorm van persoonlijke uitrustingsdecoratie hebben ontwikkeld, waarvan wij hier nu voorbeelden zien. Het eiland Walcheren in de Vikingtijd is, als een Fries gebied binnen het Frankische Rijk, met voortdurend contact met oostelijk Engeland en onder heidens Vikingbestuur, een plaats waar verschillende groepen elkaar ontmoetten, een plaats en een context waarin - wellicht gedurende een aantal decennia - de Walcherse beslagstukken bestaan kunnen hebben. Naar onze mening is het dan ook de culturele groep van Friso-Denen op Walcheren die hun zichtbare identiteit uitdrukt in hun eigen persoonlijke uitrusting in de beschreven niet-christelijke diersstijldecoraties.³

Tentoonstelling

De vondsten zijn te zien in de tentoonstelling 'Vikingen op Walcheren? Vondsten, verhalen, feiten en fabels' in Terra Maris, museum voor natuur en landschap in Oostkapelle. De tentoonstelling loopt nog tot 30 april 2021.

Marcus A. Roxburgh

Verder lezen/bronnen

- Capelle, T. *Die frühgeschichtlichen Metallfunde von Domburg auf Walcheren, I - II*, Amersfoort & Middelburg (Nederlandse Oudheden, 5), 1976.
- Williams, D. *Late Saxon Stirrup-strap mounts. A Classification and Catalogue*, York, 1997.
- Williams, D. *Anglo-Scandinavian Horse Harness Fittings, The Finds Research Group AD 700-1700 Datasheet 39*, 2007.
- Roxburgh, M., N. IJzenagter, H. Huisman & B. van Os. *Where Worlds Collide: A Typological and Compositional Analysis of the Copper-Alloy Mounts from Viking-Age Walcheren*, *Journal Medieval Low Countries* 5, 1-33, 2018.

Noot

³ Dit artikel is een korte samenvatting van Roxburgh e.a. 2018.

Over de auteur

Marcus Roxburgh is gastonderzoeker aan de Faculteit Archeologie van de Universiteit Leiden. Hij is gespecialiseerd in het onderzoek van koperen en bronzen kledingartefacten uit de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Dit onderzoek vormde deel van zijn proefschrift (december 2019). Het artikel werd vertaald door Robert van Dierendonck (Erfgoed Zeeland).

Vondst voor het voetlicht

Een Noord-Gallische amfoor op Zuid-Beveland

In de afgelopen jaren zijn een aantal archeologische opgravingen uitgevoerd op bedrijventerrein Smokkelhoek in Kapelle. Hierbij zijn Romeinse resten aangetroffen van een derde-eeuwse landelijke nederzetting. Een van die vondsten is een Noord-Gallische amfoor.

Afbeelding
*De in Smokkelhoek
gevonden Gauloise
13-amfoor.*

De vondst is gedaan in 2008 tijdens een proefsleuvenonderzoek door het opgravingsbedrijf RAAP en betreft een zogenaamde Gauloise 13. Dit is een soort namaakamfoor, een kopie van een Zuid-Spaanse amfoor van het type Dressel 20 die in enorme aantallen gemaakt werd in de Romeinse provincie Baetica (grotweg Andalusië). Dit specifieke exemplaar was sterk verweerd en aanvankelijk onterecht geïdentificeerd als kustaardewerk. Maar na reconstructie in het Zeeuws Archeologisch Depot kon toch een aanzienlijk deel van de bovenkant in elkaar worden gezet, waardoor een juiste identificatie mogelijk werd. De vorm van de amfoor, zoals de driehoekige rand, de relatief korte handvaten en vooral de brede hals, duiden erop dat dit exemplaar niet zomaar afgeleid is van de Baetische Dressel 20, maar juist van de variant die geproduceerd werd vanaf circa 250 na Christus.

Gauloise 13

Gauloise 13-amforen werden geproduceerd in Bourlon en Cambrai (Nord-Pas-de-Calais, Frankrijk), vanaf de Schelde gerekend meer

dan tweehonderd kilometer verwijderd van de vindplaats. Dit laat zien dat ook in de late derde eeuw de bewoners van de streek Smokkelhoek nog steeds toegang hadden tot een interregionaal handelsnetwerk. Gewoonlijk werden amforen gebruikt voor het transport van vloeistoffen, zoals olijfolie of wijn. Waar dit exemplaar precies voor gebruikt werd, is niet zeker. Omdat het om een kopie van een olijfolie-amfoor gaat, lijkt het aannemelijk dat in deze Gauloise 13 ook olie werd vervoerd. Dat zal dan geen olijfolie zijn geweest, maar eerder een vloeistof die in het noorden van het rijk kon worden gemaakt, zoals een noten- of een lijnzaadolie.

In 2018 is door ADC ArcheoProjecten de meest recente vondst op bedrijventerrein Smokkelhoek opgegraven. Deze onderzoeksresultaten worden dit jaar nog gepubliceerd.

Joost van den Berg

Verder lezen

- Berg, J.J.H. van den & Kerckhaert K.J. Romeinse bewoning in Smokkelhoek. Een archeologische veldkartering door de AWIN te Biezelinge (gemeente Kapelle) in 2006-2008. Middelburg, 2018 (Erfgoedrapporten Zeeland 9).

Trots op mijn monument

Omgetoverd tot unieke horecagelegenheid

Op een zonnige dinsdagmiddag in maart staat de redactie voor de fraaie voorgevel van 'De Stadstuyn' aan de Steenstraat 20 in Hulst. Niets herinnert aan de boekwinkel die hier de afgelopen decennia gevestigd was. De zon zet de gevel vol in de schijnwerpers wat het geheel een warme uitstraling geeft. Hopelijk is dit een voorbode.

Al voor het binnengaan wordt duidelijk dat dit inderdaad zo is. Het rijksmonument zit namelijk vol met prachtige verhalen en dat begint letterlijk bij de voordeur. Eigenaren Peter en Anita Brand vertellen er vol trots over. "Toen wij het pand tien jaar geleden kochten, zat er nog een andere deur in. Bij het opruimen van de schuur achterop het terrein kwamen we echter deze deur tegen. Hij paste qua stijl en afmetingen veel beter bij de voorgevel van het pand. Toen kregen we het vermoeden dat het wel eens de 'originele' voordeur zou kunnen zijn. Dit werd vervolgens bevestigd door de vondst van een foto van het pand uit het midden van de twintigste eeuw." De schuur en aangrenzende tuin bevatten nog meer mooie authentieke onderdelen van het pand. Zo werden in de tuin twee vensterbanken en in de schuur de stenen van de penant tussen de ramen uit de voorgevel teruggevonden. Tijdens de restauratie zijn zowel de vensterbanken als de voordeur teruggeplaatst. De voorgevel, die circa 1850 vóór het pand gebouwd werd, heeft nu weer de uitstraling die het jaren heeft gemist.

Passant in een monument

Het verhaal van de deur en de vensterbanken is illustratief voor Peters respect voor het pand. Dat respect en de interesse in het verleden in de breedste zin van het woord is er bij hem met de paplepel ingegoten. Zijn vader, ooms en grootvader hebben stuk voor stuk een niet mis te verstane bijdrage geleverd aan het draagvlak en begrip voor de lokale en regionale geschiedenis in

het Hulsterambacht. Peter heeft niet zozeer iets met geschreven documenten maar met panden. Het is leuk om je te realiseren dat je maar een passant bent in een monumentenpand. Hoe anders is dat tegenwoordig in de wegwerpbouw waarin gebouwen binnen een generatie worden gebouwd en afgebroken. Peter vertelt dat er voor hen twaalf eigenaren van de huidige Stadstuyn bekend zijn. Het begint in 1749 maar daarvoor moeten er ook al mensen hebben gewoond. "Als je dat beseft, dan ben je wel verplicht om goed op de 'winkel' te passen. Gelukkig kunnen we stellen dat het pand zich in een super conditie bevindt."

De jaarlijkse inspectie van de Monumentenwacht zorgt dat het gebouw in goede conditie blijft. "We mogen best wel zeggen dat we het voor de toekomst hebben veiliggesteld."

Dat het pand nu in hun bezit is, is eigenlijk op een bepaalde manier toevallig. Tien jaar geleden werd in de krant een veiling van een pand aan de Kruisstraat 1 in de binnenstad van Hulst aangekondigd. Dit was niet het adres van het woonhuis maar van de schuur. Veel Hulstenaren zullen daarom niet geweten hebben om welk pand het precies ging. Peter en zijn vrouw Anita zochten het uit en omdat ze op zoek waren naar een investering trokken zij naar de veiling. Diezelfde avond kwamen ze terug als de nieuwe eigenaren van het pand. Eigenaren die het pand nog nooit aan de binnenkant hadden gezien. In die situatie kwam echter diezelfde avond nog verandering.

Afbeelding
Het originele
zeventiende/vroeg
achttiende-eeuwse
korbeel in de statige
eetzaal | portret- en
detailfoto Mieke Wijnen
Fotografie.

Behoud van authenticiteit

De staat waarin ze het huis aantreffen, maakte wel duidelijk dat er veel werk verzet moest worden. Zoals het een oud huis betaamt, waren her en der in het pand nog zaken aanwezig van de vorige eigenaars en de diverse eigenaars daarvoor. Ook de bouwkundige staat van het gebouw was niet altijd zoals gehoopt. Soms lekte er een dak, waren er in recentere tijden zaken afgetimmerd en noem zo maar op. Dat was echter niet iets waar Anita en Peter voor terugdeinsden. Enkele jaren daarvoor hadden ze hun woonhuis aan de Grote Markt in Hulst zorgvuldig ontmanteld en vervolgens net zo secuur weer opgebouwd. Tijdens dat hele proces hadden zij zich toen laten informeren door

“Ingegeven door het pand zelf”

bouwhistorici omdat ze het belangrijk vinden dat authentieke details bewaard blijven. Behoud van karakter en authenticiteit is voor hen belangrijk en dan kun je niet rücksichtslos gaan slopen en breken. Ze lieten zich adviseren maar voerden de werkzaamheden vervolgens vrijwel allemaal zelf

uit. Voor de grote ingrijpende werkzaamheden hebben zij gebruik gemaakt van bouwbedrijf Celie, de overige werkzaamheden hebben ze zelf gedaan. Diezelfde methode hebben ze ook bij De Stadstuyn toegepast, en het resultaat mag er zeker zijn.

Op de vraag wat hij het mooiste aspect van het pand vindt, antwoordt Peter dat dat moeilijk te zeggen is. Het huis zit zo vol verhalen en bijzonderheden dat het kiezen voor een detail het andere geen recht zou doen. Het is het samenspel van al die details die het pand maken tot wat het nu is. Kijk bijvoorbeeld naar het korbeel dat prominent in de eetzaal aanwezig is. Tijdens de verbouwing viel de mond van de betrokken bouwhistorica open van het feit dat dit nog een origineel exemplaar is. “Zij vertelde dat er in heel Antwerpen geen originele korbelen meer aangetroffen worden”, vervolgt Peter. “Of wat te denken van de aanzet van een wenteltrap die net achter het restant van het eerste gebint aanwezig is. En het grote aantal openhaarden door het hele pand heen.”

Wanneer we op 1,5 meter afstand van elkaar een heerlijk kopje koffie drinken, vertelt Peter dat het idee om een horecagelegenheid te beginnen eigenlijk ingegeven is door het pand zelf. “Voordat

Afbeeldingen

In het pand aan de Steenstraat 20 was jarenlang boekhandel "In den sconen boek" gevestigd. De huidige bewoners brachten het etalageraam in 2013 terug in de oorspronkelijke staat | foto links: 1958, G. Th Delemarre, collectie RCE, objectnr. 53.408; foto rechts: 1967, G.J. Dukker, collectie RCE, objectnr. 112.805.

we het pand gekocht hadden, wisten we eigenlijk nog niet goed wat we ermee zouden gaan doen. Toen het uiteindelijk van ons was en we er doorheen gelopen hadden, waren we verbaasd dat het zo verschrikkelijk groot was. Nadat we overwogen hadden om er een hotel in te beginnen met een beperkt aantal kamers en vervolgens om er zelf te gaan wonen, zijn we uiteindelijk uitgekomen bij het concept dat we nu hebben. We zijn een horecagelegenheid die op aanvraag open is.

"Onze invulling van het begrip horeca heeft twee belangrijke aspecten en dat zijn klantgericht en kwaliteit. Dit proberen we zowel uit te dragen vanuit de keuken en de bediening als door de entourage", vertelt Peter. "Belangrijk is dat mensen zich op hun gemak voelen als ze bij ons een avond doorbrengen. In principe is de klant koning."

De Stadstuyn

Tot slot komt de tuin, 'de stadstuyn' aan bod. Bij het zien ervan wordt het direct duidelijk waar de naam van het pand vandaan komt. Midden in de stad waan je je hier in een oase van rust. Toch is de naam 'De Stadstuyn' nog geen hele oude naam. "Die is alles bij elkaar ongeveer zeven jaar oud", vertelt Peter. Hij en zijn vrouw hebben deze naam zelf verzonnen, maar wie niet beter weet, gelooft in deze tuin dat de naam al eeuwenoud is.

Het is duidelijk dat Peter en Anita in de afgelopen zes jaar een grotendeels verwaarloosd pand hebben omgetoverd tot een horecagelegenheid met een unieke uitstraling voor Hulst en omgeving. In een stijlvolle omgeving trakteren zij hun gasten op gezelligheid en exclusiviteit in een omgeving waarin men zich terug in de tijd waant, maar wel met alle luxe van de moderne tijd.

Ben jij ook zo'n trotse monumenteigenaar?

Laat het de redactie weten!

Wil jij je verhaal delen met de andere lezers van *Zeeuws Erfgoed*, neem dan contact op met de redactie: zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl.

Abonnees van de Monumentenwacht die aan de interviewreeks deelnemen, ontvangen voor hun medewerking de professionele portret- en detailfoto die bij hun verhaal worden afgebeeld.

Afbeelding
 Volksprent met
 afbeelding van een
 'tongesnaier', die een
 leugenaar de tong
 afsnijdt | collectie
 Rijksmuseum.

Kwelgeesten in Zeeland

Ondergedompeld worden en verdrinken, een gruwelijke hond tot diep in de nacht dragen of 's nachts wakker gehouden worden door gillende zielen en rammelend ijzer: de angst en beklemming zijn onontkoombaar in volksverhalen over kwelgeesten. Het woord 'kwelgeest' wordt tegenwoordig vaak gebruikt voor mensen die treitergedrag vertonen, maar de kwelgeesten van nu zijn gelukkig niets in vergelijking met die van vroeger.

Kwelgeesten konden in essentie stoffelijk of zelfs menselijk zijn, andere waren onstoffelijk. Daarnaast waren er kwelgeesten die kinderen aan het schrikken maakten. Verhalen over kwelgeesten zijn onderdeel van een breed spectrum van overgeleverde volksverhalen uit de negentiende en twintigste eeuw. Benieuwd naar de kwelgeesten die ronddwalen in Zeeuwse volksverhalen?

Hondachtige kwelgeesten

De Ossaart was een kwelgeest die zeer tot de verbeelding spreekt. Hij was koning van alle wateren, waardoor hij in Zeeland waarschijnlijk zo berucht was. In de gedaante van een grote hond met felle ogen sprong hij op je rug, hijgde hij in je nek, bulderde hij in je oor en liet zich tot in de morgenstond dragen. Dit alles omdat zijn leefomgeving steeds verder ingeperkt werd. Weerwolven leken qua uiterlijk vrij veel op de Ossaart. Een weerwolf was echter, in tegenstelling tot de Ossaart, half mens. Hij had als mens zijn ziel aan de duivel verkocht en moest daarom 's nachts mensen lastigvallen, gehuld in een angstaanjagende weerwolvenhuid.

Heksen

Uit een enquête van de Middelburgse dokter J.C. de Man, uitgestuurd in 1859 onder zegslieden die dichtbij de Walcherse bevolking leefden, blijkt dat men sterk geloofde in de macht van heksen en toverijen. De laatste Zeeuwse heksenverbranding was in Veere in 1565, maar ook nadien hadden vrouwen een zwaar leven als ze beschuldigd werden van hekserij. Volgens de verhalen zorgden heksen voornamelijk voor ontregeling, zoals het mislukken van het karnen. Veel heksen konden zich omtoveren in een dier, vaak een zwarte kat. Deze dieren kon men niet doodschieten, behalve als er met zilveren kogels geschoten werd. De volgende ochtend kon men zien wie de omgetoverde heks was geweest, omdat er een vrouw met verwondingen op haar lichaam rondliep.

Spookachtige kwelgeesten

Behalve heksendieren waren er ook spookdieren. Deze waren, net als spoken, 's nachts actief. Ze vonden geen rust, omdat hun leven plotseling beëindigd was en er nog bepaalde missies voltooid moesten worden. Veel spoken en spookdieren waren schatbewaarders. 's Nachts inspecteerden ze, met veel gerammel, geklop en gestommel, of hun schat nog intact was.

Het spook wreekte zich als mensen de schat stalen. Ook de mare opereerde in de nacht. De mare kwelde de slechte mensen in hun slaap en bereed hun vee in de stal tot bloedens toe. Witte juffers of wieven waren spookgedaantes die overdag opereerden. Ze hadden de macht mensen te laten verdwalen, de dood te voorspellen en hadden kennis over de locatie van verborgen schatten.

De duivel en zijn helpers

Andere onstoffelijke kwelgeesten hadden nauwe contacten met de onderwereld. Zo speelde de alf in veel Zeeuws-Vlaamse volksverhalen de hoofdrol. Deze kwaadaardige neef van de kabouter woonde en werkte bovengronds, simpelweg omdat de Zeeuwse kleigrond ondergronds wonen onmogelijk maakt. Als handlanger van de duivel opereerde hij 's nachts en was het zijn taak om de mensen op een dwaalspoor te zetten. Iemand die 'van de alf verleid was', doolde een nacht lang door struikgewassen, om de volgende morgen uitgeput thuis te geraken. De duivel zelf vervoerde in het holst van de nacht zielen van het kerkhof naar de hel. Het gerammel van het ijzer en het gillen van de onverloste zielen bezorgden mensen buitengewoon veel angst. De hellewagen liet een spoor van plotselinge opwas van paddenstoelen na, ook wel duivelsbrood genoemd. Boven moerassige gebieden in Zuid-Beveland zouden dwaallichtjes zweven. Deze lichtjes waren zielen van ongedoopte kinderen of duivelskinderen. Wanneer je een dwaallicht zou volgen, zou je verdwalen, of erger nog, zou je in het water belanden en verdrinken.

“Duivelsbrood of paddenstoelen?”

Tot schrik der kinderen

Een aanzienlijk aantal volksverhalen waren bedacht om kinderen te waarschuwen en ze te laten gehoorzamen. Zo sneed de korengeest tenen af wanneer gewassen vertrapt werden en sneed de tongensnijder tongen af wanneer deze uitgestoken werden of er gelogen werd. In Zeeland had de waarschuwing voornamelijk te maken met water: kinderen moesten ver van het water blijven. Als ze dat niet deden, zou een

Afbeelding
Hellewagen met
Medusahoofd. Gravure
(1677) uit een Ovidius-
uitgave door Pierre
Du Ryer.

watergeest ze onder water trekken en ze laten verdrinken. Deze watergeest droeg vele namen: Jan Haak, Piet Haak, Piet den Duvel, Ooszepik of Slokkevent. De parepoot gaf je een draai om je oren als je te lang voor de spiegel stond en de boeman of boekaros nam ondeugende kinderen mee in zijn koets.

Ook Sinterklaas is niet altijd de kindervriend geweest zoals we hem nu kennen. In Walcheren ging de intocht van Sinterklaas halverwege de negentiende eeuw gepaard met rammelende kettingen en kindergegil. Ook dit was bedoeld om stout gedrag te ontmoedigen, anders zouden de kinderen geslagen en vervolgens in de zak gestopt worden. Later hebben de pieten deze straffende rol overgenomen.

Tot slot

De verhalen over kwelgeesten zijn voor ons heel ongeloofwaardig. Ze dienden wel vaak ergens voor. De stoffelijke kwelgeesten kunnen in veel gevallen in verband gebracht worden met de onderwereld. Mensen werden gewaarschuwd zo ver mogelijk van hen vandaan te blijven, anders riepen zij het kwaad over zichzelf af. Dit had tot gevolg dat vrouwen met verdenkingen van hekserij uit de samenleving verstoten werden. Onstoffelijke kwelgeesten waren in feite vaak

natuurverschijnselen waar nog geen (wetenschappelijke) verklaringen voor waren.

Om er toch vat op te krijgen, werden ze geïnterpreteerd als kwaaddoende geesten. De kinderschrikken hadden een hele duidelijke boodschap: gedraag je en luister goed omwille van je eigen veiligheid.

De meeste verhalen over kwelgeesten worden niet meer actief rondverteld, maar ze zijn als documentatie voor komende generaties levendig bewaard. Benieuwd naar de volksverhalen die circuleerden in de tijd dat jouw (over)grootouders jong waren, of meer specifiek in jouw woonplaats? Raadpleeg de volksverhalenbank, de dialectenbank en het dialectloket.

Vera Dorst en Annelies Kolijn

www.verhalenbank.nl

www.meertens.knaw.nl/ndb

www.dialectloket.be

Verder lezen/bronnen

- Blécourt W. de, e.a. *Verhalen van stad en streek: Sagen en legenden in Nederland* (Amsterdam 2010).
- Meertens, P.J. *Een Zeeuwse volkskundige enquête uit 1860. Bijdragen en Mededelingen der Volkskunde-Commissie van de KNAW II*. Amsterdam 1961.
- Sinninghe, J.R.W. en M. *Zeeuwsch Sagenboek*. Zutphen 1933.
- Vries, J. de. *Het spookte in Zeeuwsch-Vlaanderen*. Terneuzen 1971.
- Zie voor meer verhalen over kwelgeesten ook www.zeeuwseankers.nl.

Machinaal klompen maken

*Afbeelding
De afkortzaag van
Klompemakery Traas.
Foto uit 2020.*

Klompemakery Traas in Heinkenszand is de enige overgebleven machinale klompemakery in Zeeland. Jaap Kramer, de huidige eigenaar, kampt met een probleem: niemand lijkt geïnteresseerd om het ambacht te leren en het bedrijf voort te zetten. Kramer probeert daarom zijn passie voor het ambacht onder de aandacht te brengen via interviews en sociale media. Ook richtte hij stichting 'De Klompemakery' op die streeft naar de oprichting van een werkend museum.

Machinaal klompen maken behoort officieel tot het immaterieel erfgoed van Nederland. Het is in 2013 bijgeschreven in de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed van ons land. Een enkeling beheerst het ambacht nog en het ambacht wordt aan nog minder mensen overgedragen. Nederland kent nog maar elf machinale klompemakeryen.

Zeeuwse klompemakers

Eeuwenlang waren klompen het meest voor de hand liggende schoeisel in Nederland. Tot de Tweede Wereldoorlog droeg bijna de gehele arbeidersklasse klompen. Molenaars, land-

bouwers, vissers en fabrieksarbeiders verkozen de klomp boven leren schoeisel. De houten schoen was namelijk licht en luchtig aan de voet, was regen- en vorstbestendig en de hardheid van het materiaal bood de voet bescherming bij een ongeval.

Om de vraag naar klompen te kunnen beantwoorden lag de productie hoog. In 1920 telde Zeeland 675 klompemakers en waren zij met een productieaandeel van 15 procent een grote speler op de markt. Vele van deze klompemakers waren landarbeiders die in de rustige wintermaanden bijverdienden met dit ambacht. Het merendeel van hen was gevestigd op Zuid-Beveland en in de Zeeuws-Vlaamse grensdorpen met België. Clinge was de kern van de Zeeuwse klompemakery.

Afbeelding

Klompenbroodjes van klompenmakerij Traas | bron: Pinterest klompenkapper.

Mechanisatie

Afbeelding hiernaast

De fijne boormachine. Foto uit 2020.

In de jaren 1920 en 1930 vond een verschuiving plaats van handmatig klompen maken naar machinaal klompen maken. De eerste machines werden door stoom aangedreven, later door dieselmotoren, gevolgd door elektromotoren. De overstap op machines vergrootte de productie van acht paar klompen per dag naar aanvankelijk twaalf klompen per uur. In de decennia die volgden, ging de productie omhoog naar veertig tot vijfenzeftig paar klompen per uur. Klompenmakerij Traas, opgericht omstreeks 1904, stapte in de jaren 1930 ook over op machinaal klompen maken. Jaap Kramer maakt nog altijd machinaal klompen voor de verkoop.

Ruw materiaal

De klompen worden al decennia lang op traditionele wijze gemaakt. De productie begint bij het kopen van de juiste bomen. Bij voorkeur koopt de klompenmaker stammen uit eigen omgeving. De beste boomsoorten zijn populieren, wilgen en olmen van dertig à veertig jaar oud uit een poldergebied of waterlandschap. Vroeger rooide de boer de bomen in opdracht van de klompenmaker. De stammen werden met een mallejan, een door paarden getrokken vervoersmiddel voor boomstammen, bij de klompenmakerij afgeleverd. Tegenwoordig worden de boomstammen eens per maand geleverd door een vrachtwagen.

Het buitenwerk

Daarna gaat het productieproces van start. Belangrijk is dat het hout vers en nat is. Het voordeel van vers hout is dat dit een mooie witte klomp oplevert, het voordeel van werken met nat hout is dat het hout minder snel scheurt. De stammen worden in stukken, ook wel bollen, gezaagd. Dit gebeurt met de afkortzaag. De lengte van een bol wordt bepaald naar welke maat klomp de klompenmaker wil vervaardigen. Om te voorkomen dat het hout scheurt, moet bij het zagen van de stam de noordzijde van de stam naar beneden liggen. De bollen worden met de lintzaag

in vier gelijke stukken gezaagd. Hierna wordt met dezelfde zaag het blok van schors, scheuren en noesten ontdaan. De klompenmaker plaatst vervolgens de blokken in de freesmachine.

De freesmachine ontdoet het blok van overtollig hout en geeft het de juiste afmeting voor verdere bewerking. De uiterlijke vorm van het gefreesde blok lijkt sprekend op een brood, vandaar de benaming klompenbroodjes.

Nu volgt de laatste stap van het buitenwerk, namelijk het houtsnijwerk van klompenbroodje tot de buitenkant van een klomp. Dit gebeurt in de kopieermachine. In deze machine zit een mal die dient als voorbeeldklomp. Aan weerszijden van de mal wordt een broodje vastgezet. Om de voorbeeldklomp draait een wiel die de vormen van de voorbeeldklomp aanvoelt. Om de twee broodjes draait een mes die de beweging nabootst. Het ene mes volgt de beweging met de wijzers van de klok mee, het andere tegen de wijzers van de klok in. Zo snijdt de kopieermachine zowel een linker- als een rechterklomp.

Binnenwerk en afwerking

Dan is het tijd voor het binnenwerk. De klompen worden eerst met een grove boormachine uitgehold. Hetzelfde principe geldt als hiervoor: de lepelboren volgen de beweging van de stompe boor in de voorbeeldklomp. Wanneer het grove boorwerk verricht is, wordt dit proces herhaald door een fijne boormachine. Nu is het binnen- en binnenwerk klaar. Voordat de klompen beschilderd kunnen worden, liggen ze veertien dagen in een droogkamer opgeslagen. Na veertien dagen worden de klompen geschuurd en geveerd. Het schilderen gebeurt handmatig. De meest traditionele en meest gevraagde variant is de gele kleur met een (rood-zwart) motief. Vandaag de dag dragen nog maar weinig mensen in het dagelijkse leven klompen. Zo'n 80 procent wordt dan ook verkocht als geschenk of souvenir.

Het gehele productieproces kan je met eigen ogen aanschouwen tijdens een bezoek aan Klompenmakerij Traas (www.klompen.com). In de toekomst streeft Kramer naar de oprichting van een levend museum. Hier zou het immaterieel erfgoed van machinaal klompen maken beschermd worden en vakmanschap opleidingsgewijs overgedragen worden aan een enthousiaste jongere generatie.

Vera Dorst

Dit verhaal is in een licht bewerkte versie ook te lezen op www.zeeuwseankers.nl.

Zeeuwse musea op landelijk podium

museum ▶ tv

Afbeelding
Opnames van
MuseumTV bij het
Bevrijdingsmuseum
Zeeland in Nieuwdorp |
bron: MuseumTV.

Bij tien musea in Zeeland zijn er tussen april en juni opnames voor MuseumTV. De musea, zowel groot als klein, doen met het digitale videoplatform mee om zich in de kijker te spelen bij een breed publiek. Met bijdragen van het Mondriaanfonds, VSBfonds, Prins Bernhard Cultuurfonds en Cultuurfonds Zeelandia wordt geïnvesteerd in hoogwaardige promofilms, minidocumentaires en kennisoverdracht over digitale marketing.

MuseumTV is een VOD-platform (*video on demand platform*) dat musea, collecties en tentoonstellingen in beeld brengt. Er staan meer dan tweehonderd musea op het onlineplatform variërend van grote gevestigde musea zoals het Rijksmuseum en het Van Gogh Museum tot kleinere, minder bekende regionale musea. MuseumTV maakt promo's en minidocumentaires die geschoten worden door professionele filmmakers. Met deze filmpjes krijgen musea het gereedschap om zich op een moderne manier op de kaart te zetten.

MuseumTV bestaat sinds 2016 en werkt samen met verschillende fondsen en provincies om regionale musea en erfgoed in beeld te brengen. Het doel is om het bereik en de toegankelijkheid van de musea te vergroten. Dit gebeurt onder andere door samen te werken met grote partners als KPN, Ziggo, NPO 2 Extra, AD en KLM. Ook zijn de minidocumentaires van MuseumTV te zien via het VOD-kanaal van KPN, Ziggo, Telfort en XS4ALL. Naast de website heeft MuseumTV ook een mobiele app.

“Kennistragect scherpt marketingstrategie aan”

Hans van Bellen, coördinator
Museum Het Warenhuis

Customer journey van museumbezoek

Hoe zorg je ervoor dat je als museum nieuwe en bestaande doelgroepen een optimale ervaring biedt met jouw museum? MuseumTV heeft samen met onderzoeksbureau Research to Create onderzoek gedaan naar de customer journey van het Nederlandse museumbezoek. Daarin hebben

Afbeelding

Opnames van MuseumTV bij het Zeeuws maritiem muZEEum in Vlissingen | bron: MuseumTV.

ze gekeken naar belangrijke contactmomenten in het keuzeprocess, het daadwerkelijke bezoek en wat er gebeurt achteraf. Ook hebben ze onderzocht hoe via het platform MuseumTV de drempel naar een daadwerkelijk bezoek wordt verlaagd.

Opvallend is dat veel bezoekers zich hoofdzakelijk online oriënteren en dat ook het mediagedrag is veranderd. Om je doelgroepen te blijven bereiken, is het dus noodzakelijk om je kanalen hierop af te stemmen. Dit is voor sommige musea lastig. Daarom wordt niet alleen ingezet op het vervaardigen van hoogwaardige content, maar is er ook een kennistraject aan dit project verbonden. Musea worden door workshops en individuele begeleiding ondersteund bij hun digitale marketingstrategie en pr-taken. Ook hierbij komt de hulp van MuseumTV als geroepen.

Uitbreiding

Op termijn is het de bedoeling om alle musea in Zeeland een plek te geven op het platform. Musea die nu buiten de boot vallen, kunnen in een tweede ronde aansluiten. We hopen dat hiermee het museumbezoek de komende jaren zal toenemen. Het digitale bereik van deze musea is ineens oneindig groot geworden. Een heel nieuw publiek kijkt naar deze filmpjes. Die bekendheid is voor alle betrokken musea van groot belang.

Kijk voor alle musea waar MuseumTV in Zeeland geweest is op www.museumtv.nl/provincie/zeeland.

Janneke de Wit

Musea online toegankelijk

Tijdens de sluiting van musea als gevolg van de coronacrisis zie je allerlei mooie initiatieven ontstaan. Hoe kan een museum in contact blijven met het publiek als de deur gesloten blijft? Een overzicht van enkele digitale trends en ontwikkelingen in deze uitzonderlijke tijd.

In deze tijden zie je het gebruik van sociale media toenemen. Musea plaatsen aantrekkelijke content, fraaie foto's en video's. Sommige plaatsen zelfs dagelijks iets! Dat kan bijvoorbeeld een uniek kijkje achter de schermen in een museum zijn of een bijzonder verhaal over een object uit de collectie dat in de spotlight wordt geplaatst. Volg het museum bij jou in de buurt op Facebook of Instagram en laat je verrassen door hun verhalen. Op verschillende

museumwebsites, zoals www.muzeeum.nl kunnen bezoekers een virtuele rondleiding door het museum krijgen. Dit brengt het museum per video bij je thuis.

Steeds meer collecties van musea zijn gedigitaliseerd en online beschikbaar gesteld via de websites van de musea zelf of digitale knooppunten. Het Zeeuws Museum plaatste onlangs tien nieuwe video's op YouTube onder de noemer Collectie Verhalen. Maak een virtuele wandeling door de collecties van diverse Zeeuwse musea.

www.zeeuwsmuseum.nl | www.watersnoodmuseum.nl | www.bevrijdingsmuseumzeeland.nl | www.stadhuismuseum.nl | www.zeeuwseankers.nl | www.collectionenederland.nl

ERFGOEDallerlei

Erfgoed Zeeland kan geen aanvullende informatie verstrekken over de verkoop van verschenen publicaties.

BOEKEN EN EENMALIGE UITGAVEN

Paul Aarssen, Ronald Rijkse, Huib Uil, Marijn de Valk en Arnold Wiggers (tekst), *Bekroonde wijsheid. Prijsbanden van de Middelburgse Latijnse school*. PPF-reeks deel VI (Middelburg: ZB|Planbureau en Bibliotheek van

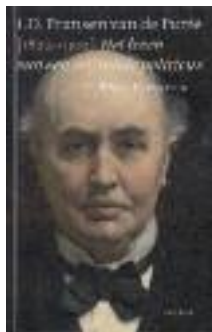
Zeeland, 2019) 88 pag.; ill., foto's, grav. Uitgave ter gelegenheid van de tentoonstelling in de ZB over prijsbanden, gegeven aan de beste leerlingen. De vijf auteurs nemen alle een onderwerp voor hun rekening. Rijkse en Uil geven een inleiding op de uitreiking en geschiedenis van de prijsbanden op de Latijnse school. Wiggers gaat dieper in op de speciale prijsband van Adriaan van Solingen in 1775. Aarssen geeft een overzicht van bijzondere prijsbandenwinnaars in 'Daantje en zijn prijsbanden'. Marijn de Valk gaat tot slot in op het conserveren en restaureren van de prijsbanden. Met noten en literatuurverantwoording.

Christiaan Cyril Blaha, *Wat in Middelburg kan, dat kan niet' Jeugd & Muziek Zeeland / Nieuwe Muziek Zeeland*. Proefschrift Universiteit Utrecht (Middelburg: Christian Blaha, 2019) 436 pag. + appendix 132 pag.; ill., tek., foto's.

Dit proefschrift gaat in op het werk van Jeugd & Muziek Zeeland en het latere festival en de Stichting Nieuwe Muziek Zeeland. Een organisatie die baanbrekend en internationaal gelauwerd succes creëerde door artiesten van wereldfaam binnen te halen, maar in eigen omgeving slecht bekend is. Het boek is in chronologische tijdvakken opgedeeld. De proloog omvat de jaren 1940-1948 en 1959-1969. In Kapitein aan het roer wordt de experimentele periode 1969-1976 beschreven. Hierna volgen Buitenmuzikale vergezichten (1969-1976), Paalhoofden I en II (1976-1983), Luctor et Emergo (1983-1989), en de epiloog Eb (1989-2006). Met Engelstalige summary.

Paul Consten,

I.D. Fransen van de Putte (1822-1902). *Het leven van een selfmade politicus* (Nijmegen: Vantilt, 2019) 415 pag.; ill., foto's, grav., tek. Na een leven als zeeman op Oost-Indiëvaarders en als suikerondernemer op Java, verscheen Fransen van de Putte

in 1862 op het Binnenhof. Binnen een jaar was hij minister van Koloniën, hoewel hij zonder scholing zich pas twee jaar eerder weer in Nederland had gevestigd. Door zijn optreden wist hij Thorbecke te bewegen tot terugtrekken uit de kamer en het cultuurstelsel grotendeels te ontmantelen. Hij maakte de weg vrij voor een generatie jonge liberalen en trachtte door de inheemse Indische bevolking voor Nederland te winnen de kolonie te behouden. Fransen van de Putte werd in Goes geboren. Consten gaat in tien hoofdstukken in op het leven van de politicus. Na diens jeugd en opleiding volgen zijn eerste reizen. De volgende hoofdstukken gaan over de suiker- en tabaksteelt op Java en het bestuur; zijn start als politicus, intrede in de Tweede Kamer; zijn eerste ministerschap, het generatieconflict binnen de liberalen; zijn honderd dagen als premier, kabinetscrisis en een afsluitend hoofdstuk. Bevat een conclusie, dankwoord, eindnoten, literatuur-, bronnen- en illustratieverantwoording. Met personenregister.

Bert van Gelder, *'Christene zielen, wilt u tot mij begeven!' Straatliders rond het jaar 1700 & het lid 'de dominee van IJzendijke'* (IJzendijke: Uitgeverij Zilverdistel, 2019) 72 pag.; ill., foto's, tek. Rond 1720 verscheen er, waarschijnlijk bij

een drukkerij in Antwerpen, een liedblad met daarop een tekst over de dominee van IJzendijke. Daarin wordt bezongen dat de protestantse dominee, die bij leven de katholieken dwars zat, na zijn dood geen eeuwige rust kon vinden zonder bemiddeling van de Paters Kapucijnen uit Antwerpen. De auteur gaat in dit boekje in op ambulante kooplieden en zangers in de achttiende eeuw, met maatschappelijk profiel, de rol van de overheid, melodieën, voordracht en de teksten van die straatzangers. In een tweede deel wordt ingegaan op vorm, inhoud, datering context, melodie, voordracht, drukgeschiedenis en verhalen

rond het domineeslied van IJzendijke.

Rogier Koppejan,

Wie waren zij? De oorlogsslachtoffers van Zoutelande (Zoutelande: Comité Bevrijding Zoutelande, 2019) 48 pag.; ill., foto's. Overzicht van alle dertig slachtoffers onder de bevolking van Zoutelande die als gevolg van oorlogs-

geweld omkwamen.

Dat betreft zowel militairen, slachtoffers van bombardementen en bevrijdingsacties, verdrinkenen, munitie-slachtoffers van na de bevrijding als mensen van de *Arbeidseinsatz*, onderduikers en krijgsgevangenen. Bevat een korte biografie van elke omgekomen bewoner met foto en omstandigheden van overlijden.

Oorlogsdagboek van Jans Boone-De Hamer (Arnhem: Vereniging Arnhem, 2019) 40 pag.; ill., foto's. Getranscribeerde uitgave van het in een schoolschrift genoteerde oorlogsdagboek van winke-

lier Johanna (Jans) Boone-De Hamer van 13 oktober 1944 tot en met 18 februari 1945. Bevat tevens een lijst van slachtoffers uit Arnhem. Het dagboek is voorzien van een inleiding op het strijdtooneel en aantekeningen bij gebruikte voornamen in het dagboek.

Edwin Tilroe, *Operation Infatuate. De aanval op Vlissingen, 1 november 1944* (Vlissingen: Edwin Tilroe, 2019) 75 pag.; ill., foto's, tek., krt., plattegr.

Een veelal op Brits

bronnenmateriaal gebaseerd verhaal over de bevrijding van Vlissingen in 1944. Na een inleiding volgen drie korte hoofdstukken over de geallieerde opmars van Normandië naar Walcheren, de weg naar Walcheren en de RAF. Daarna komt de eenheid No. 4 Commando Group aan bod, waarvan vervolgens de gebeurtenissen gedurende de eerste vier dagen van november per dag en per hoofdstuk worden beschreven. Er is een afsluitend hoofdstuk over de afronding van Infatuate I, een dankwoord en uitleg over de structuur van No. 4 Commando. Met achterin een overzicht van bronnen, foto-verantwoording, een lijst van gehanteerde rangen, woordenlijst en de route die de eenheden tussen 1 en 4 november 1944 aflegden.

Irina van der Vlag-Churylova, et al., *Welk kustverhaal zie jij? Reis langs de Zeeuwse*

wateren (Middelburg: Waterschap Scheldestromen, 2019) 86 pag.; ill, foto's. Uitgave van waterschap Scheldestromen waarin de landschaps- en

waterstaatsgeschiedenis van Zeeland per regio besproken wordt, met aandacht voor Schouwen-Duiveland, Noord- en Zuid-Beveland, Tholen en Sint Philipsland, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen. Per regio worden diverse beeldbepalende elementen in het landschap gekozen en behandeld.

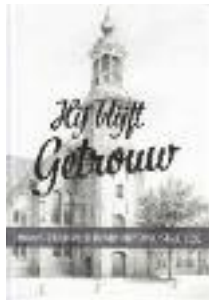
Zeeuwsche jeugderinneringen van M.G. Verhey (1882-1951): "Bin d'u meneer Veraai? Heef me is 'n and!" Bezorgd door Herbert Verhey (Rotterdam: Brave New Books, 2019) 282 pag. Op aandringen van zijn kinderen noteert de chemicus en ondernemer

Martinus Gerardus Verhey in het voorjaar van 1945 zijn herinneringen aan vooral zijn in Middelburg afspelende jeugd aan het eind van de negentiende eeuw. Het manuscript van deze uitgewerkte herinneringen lag jarenlang in het Zeeuws Archief in Middelburg, maar is nu in boekvorm omgezet. Met personenregister.

Jan Zwemer, Sjaak Kroon. *De wordingsgeschiedenis van 'Pleidooi voor de moedertaal, de jeugd en de onderwijzers'. Een reconstructie op basis van de Zierikzeese brieven van J.H. van den Bosch* (Eindhoven: Uitgeverij DAMON,

2019) 205 pag.; ill., foto's. In 1893 verscheen bij uitgeverij P. Noordhoff in Groningen het in de titel aangehaalde boek van de hand van Jan Hendrik van den Bosch, leraar Nederlands aan de vijfjarige hbs in Zierikzee. Het boek zou de daaropvolgende honderd jaar van grote invloed blijken op het schoolvak Nederlands. In dit boek wordt de wordingsgeschiedenis van dat boek beschreven, maar ook de correspondentie van Van den Bosch, waarvan Jan Sturm een niet voltooid manuscript naliet. Kroon verzorgt in zijn bijdrage een 'pleidooi voor onderzoek van het moedertaalonderwijs'. Zwemer behandelt het ontstaan van het boek *Pleidooi voor de moedertaal*. In zes hoofdstukken bespreekt hij onder meer de aanloop naar het idee voor het boek vanaf 1891, de samenwerking met Fokke Buitenrust Hettema, de spellingvereenvoudiging, geestelijke ommekeer, de totstandkoming van het boek en de reacties daarop. Met bibliografie.

Albert J. Zwerus (samenstelling), *Hij blijft getrouwd. Momenten uit vier eeuwen Hervormd Stavenisse* (Stavenisse: Hervormde Gemeente Stavenisse, 2019) 96 p.; ill., foto's, tek., krt., tab. Beknopte

geschiedenis van de Hervormde Gemeente in Stavenisse, met enkele bijdragen van M.A. Post, Huib Uil en J.J. Westdorp. Ingegaan wordt onder meer op het begin van de kerkelijke gemeente, het gemeentelven, de bouw van de nieuwe kerk, en de restauratie ervan. Daarnaast komen aan bod: de architect J.J. Jesse, het praalgraf van Hieronymus van Tuyl van Serooskerken, het orgel, het verenigingsgebouw en een overzicht van de predikanten vanaf 1953 tot heden.

TIJDSCHRIFTEN

Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 29/1 (2020) 1-40.
Yichieh Shih, 'Oost-Indische trofeeën. Vier portretbeelden van ongebakken klei in de collectie van het Zeeuws Museum.' (Zeeuws Museum; klei; VOC); Jan J. Broersema, 'Paaseiland: de navel van de wereld' (Jacob Roggeveen; Paaseiland; ecologie); Liesbeth van der Geest en Erik van der Doe, 't is vol van schatten hier.' (sigaretten; Meinard Sprenger; werktuigen; Papoea's).

Nehalennia. Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee 206 (2019) 1-36.
G.J. Kouwen, 'Chesed Negnurim, deel 2. Joods onderwijs in het Middelburg van de 19^e eeuw.' (joods onderwijs; Middelburg; negentiende eeuw); M. Bierens, 'De Zeeuwse Taele afgesloten' (Zeeuwse dialecten; woordenboeken); Gerard van de Velde vertelt (over het bezoek van koningin Wilhelmina aan Eede op 13 maart 1945 en het Zuidzandse muziekgezelschap Veronica) (staatsbezoeken; Eede (Zeeuws-Vlaanderen); muziekgezelschappen).

HEEM- EN OUDHEIDKUNDIGE BLADEN

Heemkundekring Stad en Lande van Tholen

Nieuwsbrief, januari 2020
In de *Nieuwsbrief* worden vrijwilligers opgeroepen die willen helpen bij de organisatie van de Open Monumentendag in september 2020. Misschien kunnen werkgroepen gevormd worden die zich in heemkundige onderwerpen gaan verdiepen. Verder het bericht dat de CBG Familienamenbank nu ook de gegevens bevat uit het *Woordenboek van de Familienamen in België en Frankrijk*, van dr. Frans Debrabandere. Dit is belangrijk om twee redenen: in België werden eerder dan in

de noordelijke Nederlanden achternamen aangetroffen en daarbij hebben veel protestanten - op de vlucht voor vervolging - hun heil in Nederland gezocht, waardoor veel naamsverbanden voorkomen.

Heemkundige Kring Walcheren

De Wete, 2020, 1
Jules Braat, 'Betere waren en tien procent. Grootgrutter P. de Gruyter in Middelburg'; C. Bosma, 'Lessen geleerd. De Diaconieschool in Aagtekerke'; Ko de Jonge, 'Bovenlichten. De Witte Swaen, twee keer in Middelburg'; Aad de Klerk, 'Seisgewijs. De naam Seis in Middelburg'; Leo Faasse, 'Walcherse Weelde. Een penning uit 1916'; Bert Gerestein, 'Nieuwe uitgaven, 'k è heleze'.

Polderhuis Westkapelle

Polderhuisblad. Wasschappels Magazine, januari 2020
Jan Kaland, 'Langs het tuinpad van mijn vader'(2); Jan Kaland, 'De commies in 's Lands 'uus'; Nelleke Wouters, 'Giet it oan?'.

Heemkundige Kring De Bevelanden

De Spuije, voorjaar 2020
Marcel van der Borgt, 'Waar leg je de grens? Gemeentelijke herindelingen 1815-1970'; Albert L. Kort, 'De "ordehandhavers" van Goes', deel 1; Hester van Rees, 'Jonge Jongers in het museum'; Adri Haaij, 'De molenaar van Nisse in opspraak'; Jan de Jonge, 'De Vreemid, 16-22 juli'; Albert L. Kort, 'Boekindruk: Duivels dilemma'; Jan de Jonge, 'Soldaten kwamen en gingen'.

Oudheidkundige Kring 'De Vier Ambachten'

Bulletin, 2020, 1
R.J.H. Lensen MA, 'Plundering in de polder. Een Zaamslagse cold case uit 1892'; Willy Verschraegen, 'Den Duveljager van de Koewacht. De laatste gehangene in Zeeland'.

Meldpunt Erfgoed Zeeland

Via het Meldpunt kun je een melding doen over gebouwd, landschappelijk en archeologisch erfgoed in Zeeland. Het kan gaan over een archeologische vondst of over bedreigd, ondergewaardeerd of onbekend gebouwd of landschappelijk erfgoed.

Alle meldingen worden besproken in Netwerk Erfgoedorganisaties. Een archeologische vondst blijft je eigendom, maar moet soms beschikbaar blijven voor nadere bestudering. Dit zal dan gedaan worden door een van de archeologen van Erfgoed Zeeland.

Meer informatie? Kijk op erfgoedzeeland.nl/meldpunt.

UITGELICHT

In **De Wete** schrijft Jules Braat over de opkomst, groei en ondergang van het Middelburgse bedrijf De Gruyter & Zoon. Weinig mensen weten nog dat de uitdrukking 'Het Snoepje van de Week' oorspronkelijk een reclamezin was van het kruideniers- en supermarktbedrijf P. de Gruyter & Zoon, dat tot 1977 in heel Nederland winkels exploiteerde, ook in Middelburg. In 1818 begon Petrus de Gruyter in 's-Hertogenbosch de eerste zaak, waar onder andere granen, zaden en kippenvoer werden verkocht. Het bedrijf ontwikkelde zich steeds verder en ging ook producten van boeren uit de omtrek opkopen en doorverkoppen. Eerst bleef het bedrijf uitsluitend een Bossche aangelegenheid, maar in 1896 werd de eerste winkel in Utrecht geopend, daarna ook in Amsterdam. De twee broers De Gruyter die toen het bedrijf runden, streefden naar een landelijk netwerk van filialen en vanaf 1905 kwam de groei flink op gang. In 1921 waren er honderd filialen en op het hoogtepunt waren er zelfs zeshonderd zaken in het hele land.

De Gruyter & Zoon werd op 15 april 1918 ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel in Middelburg, met adres Lange Delft B 157. De Gruyter adverteerde regelmatig in de krant: kopers van grote hoeveelheden werden beloond met lagere prijzen, je kon wikkels van chocoladeartikelen sparen voor een bepaald chocoladeproduct, en ook zaten er gedichtjes bij bepaalde producten. Het bedrijf is vooral bekend geworden door de koffie van uitstekende kwaliteit en ook de thee was in trek.

Tot het begin van de Tweede Wereldoorlog verliepen de zaken rustig. In 1932 drukte een bezorger uit Koudekerke 150 gulden achterover van zijn baas, waarschijnlijk door de crisistijd, maar veel incidenten waren er niet. De Gruyter deed in die periode een schenking van 500 gulden aan het Middelburgse Crisiscomité. Op 17 mei 1940 werd de winkel totaal verwoest bij de grote stadsbrand. In recordtempo opende de firma een tijdelijke winkel in de Lange Noordstraat 41, en in december werd al een grotere, ook weer tijdelijke, winkel in de lange Delft 131 betrokken.

Om na de brand de herbouw een harmonische eenheid met de monumentale binnenstad te laten vormen werd de Stichting Herbouw Middelburg opgericht. Nadat de gemeente percelen voor de herbouw had toegewezen, ontstond daarover onenigheid tussen de Gruyter en de eigenaar van het aangrenzende pand, de ijzerhandel van De Jager. Na veel overleg kwam er een polderoplossing: De Gruyter betaalde schadevergoeding en De Jager staakte zijn verzet. In januari 1942 stuurde De Gruyter zijn plan en tekeningen in en al in februari werd de bouw gegund aan Th. van Doorn in Krabbendijke. Rijkscommissaris Seijss-Inquart gooide echter roet in het eten en alle bouwvergunningen werden ingetrokken.

Diverse reclame-uitingen | bron: internet, *De Wete*, 2020, 1

De oorlogstijd was zowel voor het winkelpersoneel als voor de klanten moeilijk; wel sloeg De Gruyter zich er redelijk doorheen, met handige opbergmapjes voor de distributiebonnen en door een serie van elf boekenleggers uit te geven, die verstrekt werden bij aankoop van een pot jam.

Na de bevrijding duurde het nog jaren voor alle problemen over vergunningen en dergelijke met de verschillende instanties waren opgelost: pas in augustus 1950 werd de nieuwe, moderne winkel

aan de Lange Delft 3 geopend. In dat jaar werd ook het bekende 'Snoepje van de Week' ingevoerd. Dat was een slimme zet om een suikeroverschot tot snoep te verwerken. Bij aankoop van f 2,50 kon je voor 10 cent een zakje snoep van één ons kopen, plus een verrassing voor de kinderen. De actie werd een doorslaand succes!

Aan het winkelpersoneel werden serieuze eisen gesteld. De proeftijd duurde twee maanden. Iedere nieuwe winkelfrouw kreeg het boekje *Welkom juffrouw*, met wenken over het vakken vervullen, hoe de klanten te benaderen, verzorgd uiterlijk enzovoort. De kruideniersbranche had in de jaren zestig drie grote spelers: Albert Heijn, De Gruyter en Simon de Wit. Vooral Albert Heijn was een geduchte concurrent. Door de toegenomen welvaart had het publiek meer te besteden en omdat De Gruyter uitsluitend eigen producten verkocht, zochten de klanten naar een groter assortiment. In 1965 nam Unilever de macht van de familie De Gruyter over en koos voor een supermarktmodel met meer verschillende producten. Toch ging het bergafwaarts en in 1970 werd het bedrijf overgedaan aan de Steenkolen Handels Vereniging (SHV). Laatstgenoemde kwam op de proppen met plannen voor een grote zelfbedieningszaak, die volgens een De Gruyterdelegatie ook in hun strategie paste. Zo kwam het Trefcenter tot stand, gunstig gelegen tegen het stadshart aan. Maart 1974 was de opening van de 'Tref', zoals de winkel al gauw genoemd werd. De opening was een groot succes, onder andere door medewerking van André van Duin en Piet Römer en een muzikale show van het trompetterskorps Juliana. Na de opening werd de winkel van De Gruyter in de Lange Delft gesloten.

Al snel bleek dat SHV zich aan De Gruyter verteld had en in 1976 werd het bedrijf in onderdelen verkocht. Na de 'uitverkoop' verdween de naam van de eens zo machtige winkelketen De Gruyter uit het straatbeeld. Nu is het Trefcentrum een supermarkt van Albert Heijn, ooit de grote concurrent van De Gruyter.

UITGELICHT

In **De Spuije** wordt het ontstaan en de organisatie van het Goese politieapparaat tot 1970 besproken door Albert L. Kort. Het Nederlandse politiestelsel is voor een groot deel van Franse herkomst. Commissarissen, agenten en Koninklijke Marechaussee, ze verschenen na de inlijving van Nederland in het Napoleontische Keizerrijk in 1810. De ordehandhaving was tot begin negentiende eeuw in handen van gerechtsdienaren, nachtwachten, kolfdragers en klapperlieden, die onder leiding van de schout hun dagelijkse rondes liepen. Zwaar was hun taak niet. Over de handhavers in Den Haag is geschreven dat "zij met hoge hoeden van glimmend gerimpeld leer op 't hoofd, een stokje in de hand en een vrij onschuldig sabeltje opzij, orde en rust op hun dooie gemak konden bewaren".

In de steden was een deel van de burgerij georganiseerd in schutterijen, vaak een voortzetting van de schuttersgilden die in de Franse tijd waren opgeheven. Het stedelijk gezag kon in nood een beroep op de leden doen. De Franse bezetting bracht ingrijpende veranderingen. Een machtscheiding werd doorgevoerd waarbij wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht strikt gescheiden waren. De orde op het platteland werd gehandhaafd door veldwachters, in de steden kregen commissarissen, agenten en dienaren van politie het voor het zeggen. Goes kreeg in 1811 een politiecommissaris en twee agenten. Al in 1813, direct na het vertrek van de Fransen, werd het commissariaat weer afgeschaft en kwamen de agenten onder de burgemeester te staan. Beide Goese agenten bleken niet tegen hun taak opgewassen te zijn: er waren al spoedig klachten over verregaand plichtsverzuim. In 1817 misdroegen de agenten zich tijdens de jaarlijkse kermis buiten proporties. Het kwam niet tot een definitief ontslag maar de klachten bleven komen. Het kleine aantal politieagenten, de geringe eisen die aan het ambt werden gesteld, het ontbreken van dagelijkse leiding en een duidelijke taakomschrijving stonden efficiënt functioneren in de weg. Een kermisoproer in 1833 bracht dit duidelijk aan het licht. In verband met een dreigende cholera-epidemie en het besmettingsgevaar had het stadsbestuur voor dat jaar de kermis afgelast. Omdat het bestuur de ontstane onlusten niet de baas kon, werd een beroep gedaan op militairen uit Fort Bath. Toen die arriveerden waren de 'oproerkrakers' al naar huis vertrokken!

Het stadsbestuur beseftte dat een verbetering van het politieapparaat noodzakelijk was. In 1834 werd een eerste stap gezet door de aanstelling van een politiecommissaris. Die aanstelling was geen garantie voor kwalitatieve verbetering van de politiemacht. Dit bleek onder andere toen in 1845 twee agenten op het matje werden geroepen omdat "zij zich beiden bij vernieuwing aan plichtsverzuim in de waarneming van hunne functies hebben schuldig gemaakt en laatstgemelde daar en

Straatdiefstal | bron: Karakterschetsen, 1841, collectie HMDB, De Spuije, voorjaar 2020.

boven, zich aan verregaande dronkenschap overgeeft". Er waren altijd genoeg kandidaten voor de baan van politieagent. De meeste sollicitanten waren arbeider, ambachtsman of winkelier. Ook waren er mensen met een militaire achtergrond, die waren soldaat, grenadier of schutter geweest. Velen gaven in hun sollicitatiebrief toe dat het hen vooral om de centen ging: van de f 300,- die een politieagent in Goes rond 1845 verdiende, konden ze in hun eigen beroep alleen maar dromen.

De gemeentewet-1851 van Thorbecke had grote gevolgen voor de gemeentelijke politiedienst. Iedere gemeente moest namelijk een politiereglement vaststellen, waarin bepalingen over het aantal agenten, hun jaarwedden, kleding en bewapening waren opgenomen. Goes kreeg naast een commissaris, zeven agenten: drie agenten van de 1ste en vier van de 2e klasse. Ook moest er een duidelijke instructie voor het politiepersoneel komen. Hoewel de burgemeester als hoofd van de politie over de benoeming van agenten ging, was het de raad die het laatste woord had over de vaststelling van het aantal agenten en hun jaarwedde. Het salaris werd vastgesteld op f 350,- per jaar. Burgemeester Blaubeen liet weten dat het belangrijk was dat de Goese politie een eigen ruimte kreeg die permanent bemand was, en al in 1854 werd een politiebureau gevestigd op de hoek van de Grote Markt en de Korte Kerkstraat.

Tegelijkertijd met het politiereglement verscheen de instructie voor het politiepersoneel in Goes. In deze uitgebreide instructie was de taakomschrijving van de agenten tot in de puntjes vastgelegd. Een van de bepalingen was dat "Agenten der Eerste Klasse noch op eigen naam, noch op naam hunner vrouwen of huisgenooten eenig ander beroep of nering mogen uitoefenen", en: "De agenten worden geacht in gestadige dienst te zijn en moeten

derhalve ook in de dagen en uren van rust, wanneer zulks vereischt wordt, beschikbaar wezen". Kom daar maar eens mee in 2020! De uitbreiding van het aantal agenten en het vaststellen van een instructie, waarin een duidelijke taakomschrijving voor het politiepersoneel was opgenomen, hebben ongetwijfeld bijgedragen tot een verbetering van de politiedienst. Klachten zoals die zich in de eerste helft negentiende eeuw regelmatig hadden voorgedaan, leken na 1850 steeds minder voor te komen. De politieagenten zelf kwamen wel met klachten. De meesten vonden dat ze veel te weinig verdienden. Burgemeester Blaubeen was het met die klachten eens, maar zolang er geen uitbreiding was van taken, zag de raad geen reden om het salaris te verhogen. Pas in 1874 besloot de raad om de wedde van agenten 1e klasse met f 100,- te verhogen. De agenten 2e klasse moesten tot 1877 wachten voordat hun salaris werd verhoogd.

Grote Markt in Goes laatste kwart negentiende eeuw | bron: De Spuije, voorjaar 2020.

MOnuMENTaal

Sierlijke lijnen met de natuur als voorbeeld. Dat is wat de fraai uitgevoerde voorgevel van dit woonhuis aan de Markt in Sas van Gent kenmerkt. In 1908 werd het pand opgetrokken in Jugendstil, een uitbundige bouwstijl die vanaf het einde van de negentiende eeuw snel in populariteit groeide. Door elkaar gevlochten plantenstengels, terugbuigende bloemknoppen en woekerende klimop waren belangrijke Jugendstilmotieven, beton, ijzer, glas en geglazuurde baksteen veel toegepaste bouwmaterialen. Vooral in grote steden als Den Haag en Utrecht verzezen rijk gedecoreerde winkels en woonhuizen in de nieuwe stijl. De provincie bleef echter niet achter, zoals dit pand in Sas van Gent aantoont.

